МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Виконала: студентка ІІ курсу,
групи 8.0534-з-4
спеціальності 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Сидорова Вероніка Іванівна
Керівник: к. психол. наук, доцент кафедри психології Бойко Г.В.
Рецензент: к. психол. наук, доцент кафедри психології Малина О.Г.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2025 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Сидоровій Вероніці Іванівні

1. Тема роботи: Особливості профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб

керівник роботи Бойко Г.В. д.психол.н., професор кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «02» 10 2025 року № 1393-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: здійснити теоретичний аналіз особливості профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб; провести теоретичний аналіз суб'єктивного економічного благополуччя як компонента економічної свідомості; експерементально дослідити рівень СЕБ і грошові настановлення у чоловіків і жінок віком 20-60+ років; виявити особливості взаємозв'язку суб'єктивного економічного благополуччя і рівня СЕБ.

Перелік графічного матеріалу: 18 рисунків, 1 таблиця.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Бойко Г.В., доцент		
Розділ 1	Бойко Г.В., доцент		
Розділ 2	Бойко Г.В., доцент		
Розділ 3	Бойко Г.В., доцент		
Висновки	Бойко Г.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2025 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2025 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2025 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2025 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень -серпень 2025 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2025 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2025 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2025 р.	Виконано

Студент _____ В. І. Сидорова

Керівник роботи _____ Г. В. Бойко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Г. В. Коваль

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 76 сторінок, 18 рисунків, 1 таблиця, 66 джерел.

Об'єкт дослідження: психологічні особливості внутрішньо переміщеніх осіб.

Предмет дослідження: попередження гендерно зумовленого насильства по відношеню до внутрішно переміщених осіб.

Мета дослідження: дослідити механізми профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб.

Гіпотеза дослідження: Ефективність механізмів профілактики ґендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб визначається як об'єктивними факторами (рівень доступу до інформації, послуг підтримки), так і суб’єктивним сприйняттям безпеки, довіри до інституцій.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація й систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: спостереження, тестування.

Наукова новизна: полягає у всебічному вивченні особливостей профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та вдосконаленні підходів до організації профілактичної діяльності у цій сфері. Систематизовано фактори, що впливають на виникнення гендерно зумовленого насильства в умовах вимушеного переселення, та визначено їх соціально-психологічні особливості.

Галузь використання: результати магістерського дослідження можуть бути використані у діяльності державних і недержавних установ, що займаються захистом прав та психологічною підтримкою внутрішньо переміщених осіб, а також у роботі центрів соціальних служб, кризових центрів, служб у справах сім’ї, дітей та молоді.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН, ВІЙНА, ЕМОЦІЙНИЙ СТАН.

SUMMARY

Sidorova V. I. Features of prevention of gender-based violence among internally displaced persons.

Master's qualification work: 76 pages, 18 figures, 1 table, 66 references.

Object of research: psychological characteristics of internally displaced persons.

The subject of the study is the prevention of gender-based violence among internally displaced persons.

The purpose of the research is to study the mechanisms for preventing gender-based violence isn't ok internally displaced persons.

Hypothesis of the study: the effectiveness of mechanisms for preventing gender-based violence among internally displaced persons is determined both by objective factors (such as the level of access to information and support services) and by subjective perceptions of safety and trust in institutions.

Research methods:

– theoretical and methodological analysis, classification and systematization of scientific sources, comparison and generalization of research data;

– empirical – observation and testing.

This dissertation contains an introduction, the first section analyzing the theoretical foundations of gender-based violence, its history and research methods, the second section presenting the psychological foundations of studying gender-based violence in relation to internally displaced persons, the third section presenting an experimental verification of its effectiveness using a survey among respondents through a questionnaire, as well as conclusions to the entire work based on the processed information and research results, and a list of references.

Scientific novelty lies in a comprehensive study of the peculiarities of preventing gender-based violence among internally displaced persons (IDPs) and

in improving approaches to organizing preventive activities in this area. The factors influencing the occurrence of gender-based violence under conditions of forced displacement have been systematized, and their socio-psychological peculiarities identified.

Field of application: the results of the master's research can be used by state and non-state institutions involved in protecting the rights of internally displaced persons, as well as in the work of social service centres, crisis centres, and family, children, and youth services.

Key words: gender-based violence, internally displaced persons, psychological state, war, emotional condition.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВПО 11

1.1. Визначення основних понять дослідження: профілактика, гендерно зумовлене насильство, внутрішньо переміщені особи 11

1.2. Історія вивчення гендерно зумовленого насильства 14

1.3. Методи дослідження гендерно зумовленого насильства: загально-наукові і емпіричні. 17

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 21

2.1. Соціально-психологічні та особистісні особливості гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб 21

2.2. Психологічні аспекти дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб 27

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 34

3.1. Організація, завдання, характеристика учасників та методи дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб 34

3.2. Аналіз результатів дослідження гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб, розробка рекомендацій щодо профілактики. 38

ВИСНОВКИ 75

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження пояснюється тим, що гендерно зумовлене насильство серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є серйозною проблемою, що потребує уваги з боку державних структур, громадянського суспільства та засобів масової інформації. Ці інституції мають значний вплив на формування суспільної свідомості та можуть відігравати ключову роль у профілактиці насильства. За рейтингом GlobalPeaceIndex, у 2018 році Україна посіла 152 місце з 163 країн у списку найнебезпечніших країн світу за рівнем насильства та кримінальності якась статистика динаміки ГЗН у зв'язку з війною?. Таким чином, необхідно вжити заходів для покращення державних механізмів захисту, підвищення обізнаності суспільства про гендерно зумовлене насильство.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – попередження гендерно зумовленого насильства по відношеню до внутрішно переміщених осіб.

Мета дослідження – дослідити механізми профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб. Ґендерно зумовлене насильство (ҐЗН) – це загальний термін, що означає будь-які шкідливі дії, що вчиняються проти волі людини та ґрунтуються на соціально присвоєних (ґендерних) відмінностях між чоловіками та жінками. До нього належать дії, що завдають шкоди фізичному, сексуальному або психічному здоров'ю людини, погрози вчинення таких дій, примус, а також обмеження свободи, внутрішньо переміщена людина це людина, що вимушено переїхала з місця свого постійного проживання**,** рятуючись від жахіть війни: обстрілів, окупації, порушення базових потреб безпеки у відповідності до теорії піраміди потреб А. Маслоу.

Гіпотеза: Ефективність механізмів профілактики ґендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб визначається як об'єктивними факторами (рівень доступу до інформації, послуг підтримки), так і суб’єктивним сприйняттям безпеки, довіри до інституцій.

Завдання дослідження:

1. Визначити основних понять дослідження: профілактика, гендерно зумовлене насильство, внутрішньо переміщені особи;

2. Вивчення історії гендерно зумовленого насильства;

3. Дослідження методів гендерно зумовленого насильства: загально-наукові і емпіричні;

4. Вивчення соціально психологічних та особистісні особливостей гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб;

5. Вивчення психологічних аспектів дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб;

6. Організація, завдання, характеристика учасників та методи дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб;

7. Аналіз результатів дослідження гендерно зумовленого насильства розробка рекомендації.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; методи психодіагностики, опитування, тестування, інтерв’ю.

Наукова новизна: полягає у всебічному вивченні особливостей профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та вдосконаленні підходів до організації профілактичної діяльності у цій сфері. Систематизовано фактори, що впливають на виникнення гендерно зумовленого насильства в умовах вимушеного переселення, та визначено їх соціально-психологічні особливості.

Практична значущість полягає в магістерського дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення системи профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб. Розроблені рекомендації та пропозиції можуть бути впроваджені у діяльність соціальних служб, центрів психологічної підтримки ВПО, кризових центрів, а також у роботу психологів, соціальних педагогів та фахівців із соціальної роботи. Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 66 найменувань. Загальний обсяг основного тексту – 76 сторінок. Робота містить 1 таблицю і 18 рисунків.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВПО

1.1 Визначення основних понять дослідження: профілактика, гендерно зумовлене насильство, внутрішньо переміщені особи

Дослідження проблеми профілактики ГЗН насамперед потребує чіткого визначення понять, які є базовими для нашого дослідження. Такими є поняття: Соціальна профілактика, Психологічна профілактика, ГЗН, ВПО, ПТСР, Стрес, Втрата. Їм і присвячений перший підрозділ нашої роботи.

В науковому пізнанні та практиці розрізняють різноманітні форми і види профілактики. Зокрема, Соціальна профілактика – профілактична діяльність, здійснювана на рівні держави через систему заходів підвищення якості життя, мінімізацію факторів соціального ризику, створення умов для реалізації принципу соціальної справедливості. Первинна соціальна профілактика спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають певне явище, а також на підвищення стійкості особистості до впливу цих факторів. Її об'єктом є група умовно здорових людей, в якій вже є певна кількість осіб з групи ризику (наприклад, тих, хто вже спробував наркотики). Вторинна соціальна профілактика спрямована на тих, у кого вже склалася, але ще не закріпилася остаточно та чи інша форма дезадаптивних поведінки. Її метою є позитивний розвиток особистісних ресурсів і стратегій поведінки. Третинна соціальна профілактика – це профілактика рецидивів.

Психологічна профілактика – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров’я населення; попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства; створення психологічних умов, сприятливих для цього розвитку [48].

Важливе поняття нашого дослідження це ГЗН, яке останнім часом стало поширеним соціальним явищем і, відповідно, популярним педметом дослідження науковців. Гендерно зумовлене насильство – це поняття, що може використовуватися для опису будь-якої форми насильства: фізичного, сексуального, психологічного, економічного, соціокультурного, що здійснюють негативний вплив на фізичне або психологічне здоров'я, розвиток і ідентичність особистості та є результатом гендерно диференційованої нерівноправності серед чоловіків і серед жінок, що грунтується на відмінностях між ними.

Важливим в нашій роботі є також визначення поняття ВПО. Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення.

Для досягнення мети нашої роботи важливим вважаємо також визначити поняття, які характеризують емоційні стани, характерні події, які переживають люди в умовах насильства різного роду. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це порушення психічного стану, що може розвинутися післястресу. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є

складним психічним станом, що виникає у відповідь на пережиту психотравмуючу подію, яка виходить за межі звичайного людського досвіду. Такими подіями можуть бути війна, насильство, стихійні лиха, теракти, втрата близьких або вимушене переміщення. Особливо вразливою групою в сучасних умовах є внутрішньо переміщені особи, для яких травматичний досвід часто є комплексним і тривалим.

Стрес – стан психічної напруги**,** що виникає в процесі діяльності в найбільш складних і важких умовах. Життя часом стає суворою і безжалісною школою для людини. Виникаючі на нашому шляху труднощів (від дрібної проблеми до трагічної ситуації) викликають у нас емоційні реакції негативного типу, що супроводжуються цілою гамою фізіологічних і психологічних зрушень [50].

За класичною теорією стресу Г. Сельє, стрес – це стан фізіологічної або психологічної напруги, зумовлений різноманітними чинниками (соматичними, розумовими, емоційними, зовнішніми або внутрішніми, частіше – їх сукупністю), які спрямовані на порушення функцій організму та яких організм намагається уникнути [56].

Втрата – це по(дія); розрив, припинення чи позбавлення зв’язку з кимось або чимось цінним, життєво-важливим для людини. Втрата спричиняє горе [4].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що чітке визначення ключових понять – необхідна умова для глибокого наукового аналізу проблеми профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб. Розкриття змісту таких категорій, як соціальна та психологічна профілактика, дає можливість зрозуміти багаторівневу систему заходів, спрямованих на запобігання насильству, підтримку психічного здоров’я та формування стійкості особистості до стресових впливів.

1.2 Історія вивчення гендерно зумовленого насильства

Вивчення гендерно зумовленого насильства має давню історію. Здається, що сама тема завжди існувала в тіні, але по-справжньому серйозні наукові дослідження розпочалися лише в XX столітті.

Спершу дослідники зосереджувалися переважно на становищі жінки в суспільстві, проте з часом фокус змістився на глибші питання – владу, нерівність, насильство в контексті гендеру та соціальних ролей. Перші спроби назвати проблему своїм іменем з’явилися у феміністичних рухах. Вони не просто говорили про права жінок, а й піднімали питання домашнього, сексуального, психологічного та економічного насильства.

У другій половині XX століття наука підійшла до цієї теми з різних боків: психологія, соціологія, право, антропологія – усе почало працювати разом, аби краще зрозуміти, чому так відбувається. Стало ясно: це не просто поведінка окремих людей, а прояв глибоко вкоріненої нерівності. З’явилися роботи, які показували, як культурні та суспільні норми впливають на толерантність до насильства.

Важливим етапом стали міжнародні ініціативи – наприклад, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) [23] і пізніші резолюції, які змусили держави активніше працювати над політиками захисту. У наш час дослідження стали значно глибшими – з'являються нові методи, інтердисциплінарні підходи, більше уваги приділяється профілактиці та допомозі постраждалим. Стало зрозуміло: щоб подолати насильство, потрібно змінювати культуру, цінності та соціальні установки. Загалом, розвиток цього напрямку – це не лише про науку, а про солідарність, захист гідності й права кожної людини. У США ця тема теж розвивалась поступово. У XIX – на початку XX століття насильство, особливо в родині, часто вважалося «внутрішньою справою» й не було предметом наукового інтересу. Його або замовчували, або пояснювали, наприклад, нібито «емоційною нестабільністю» жінок. Згодом, у 1960–1970-х роках, феміністичні рухи почали звертати увагу суспільства на гендерну нерівність.

Вперше на широкий загал заговорили про сексуальне та домашнє насильство як про соціальну проблему. Саме тоді стали з’являтися перші дослідження, які показували масштаб проблеми. Але навіть тоді часто ставили під сумнів легітимність скарг жертв – суспільство було неготове визнати їх як таких.

Прийняття законів, зокрема Закону про насильство в родині (1994) [21], дало поштовх не тільки правовим змінам, а й науковому інтересу. Поступово стало зрозуміло, що проблема не в «поганих людях», а в культурі, стереотипах, економічній залежності. У 1980–1990-х роках з’явилися перші серйозні міждисциплінарні дослідження, а також організації, які почали підтримувати постраждалих.

Сьогодні тема вивчається комплексно – поєднуються психологія, право, соціологія, медицина. Головна ідея: не просто реагувати на насильство, а будувати умови, в яких йому складно виникнути. Цей шлях – про права, гідність і довготривалі соціальні зміни.

У Європі історія вивчення гендерно обумовленого насильства також пройшла великий шлях. Ще на початку XX століття про такі речі майже не говорили – насильство залишалося «сімейною справою». Проте з розвитком правозахисних і феміністичних рухів, особливо в 1970-1980-х роках, ситуація почала змінюватися. У цей період стали з’являтися перші організації, які не лише допомагали постраждалим, а й вели освітню та правозахисну діяльність. Науковці почали аналізувати вплив культури, стереотипів, соціального статусу на насильство. З часом у законодавстві європейських країн стали з’являтися норми захисту прав жінок і покарання за домашнє насильство. Особливе значення мала Європейська конвенція 1993 [14] року – вона стала юридичною основою для подальших дій на національному рівні.

З початку 2000-х років усе більше уваги приділяється інтерсекційності: як, наприклад, етнічне походження, сексуальна орієнтація чи бідність впливають на вразливість до насильства. Сьогодні в Європі працюють кризові центри, ведуться інформаційні кампанії, а також використовуються

цифрові інструменти для підтримки та освіти. І хоча проблема не зникла, суспільство вже не заплющує на неї очі. Це вже не питання «приватного життя», а публічна тема, яка потребує системного підходу.

В Україні дослідження цієї проблематики пройшла непростий шлях. Спершу її майже не обговорювали – перші згадки з'являються в контексті правозахисних рухів ще в XIX–XX століттях. Але по-справжньому інтерес до неї зростає вже після здобуття незалежності. Починаючи з 1990-х років, з'являються перші дослідження, які аналізують не лише юридичний, а й соціальний та культурний контекст. Стало зрозуміло: причини насильства часто пов'язані з патріархальними установками, нерівністю, замовчуванням проблеми.

У 2017 році прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [16] – він став важливим кроком уперед. Разом із ним з'явилися механізми реагування, програми підтримки, а також підвищення обізнаності. Активно включилися громадські організації – як у сфері освіти, так і в допомозі постраждалим. Сьогодні в Україні активно досліджуються причини, форми та наслідки насильства. Особливої уваги набувають питання освіти, медіа, впливу культури. Позитивно, що суспільство вже не мовчить, а поступово усвідомлює масштаби проблеми. Але ще багато роботи попереду – зміни норм, ставлення, законів. Тільки комплексний підхід здатен змінити ситуацію та зробити життя безпечнішим.

Отже, вивчення гендерно обумовленого насильства має тривалу й складну історію, що відображає поступову еволюцію суспільного ставлення до цієї проблеми. Від замовчування й сприйняття насильства як «приватної справи» людство прийшло до його розуміння як глибоко вкоріненої соціальної нерівності, що потребує системного вирішення. Розвиток наукових досліджень у XX–XXI століттях, активізація феміністичних і правозахисних рухів, а також прийняття міжнародних і національних нормативних актів стали основою для формування сучасних підходів до профілактики, реагування й підтримки постраждалих.

Зокрема, досвід США, Європи та України показує, що ефективна боротьба з гендерно обумовленим насильством можлива лише через поєднання наукових знань, правових реформ, освітніх ініціатив та зміни культурних стереотипів. Ця тема перестала бути маргінальною – сьогодні вона є складовою дискурсу про права людини, гідність і справедливість. Подальші дослідження мають поглиблювати розуміння причин насильства й сприяти створенню суспільства, де домінують рівність, повага та безпека для кожного.

1.3 Методи дослідження гендерно-зумовленого насильства загально-наукові емпіричні.

Вивчення гендерно зумовленого насильства (ГЗН) в психологічному контексті – це не просто важлива тема для наукового аналізу, а глибоко людська і болісна проблема, яка вимагає делікатного, але водночас рішучого підходу. Це явище давно вийшло за межі статистичних звітів чи окремих кримінальних справ – сьогодні ми бачимо, що воно пронизує життя багатьох людей, часто непомітно, часто мовчки. Саме тому дослідження ГЗН потребує не лише технічної точності, але й емоційної чуйності, розуміння особистих історій і контекстів, у яких ці історії формуються.

Гендерно зумовлене насильство – це, передусім, наслідок глибоко вкорінених соціальних структур і стереотипів. Воно виникає не "нізвідки" і не є винятком із норми – навпаки, воно часто є прямим продуктом патріархальних уявлень про "правильні" ролі жінок і чоловіків. У цьому сенсі насильство – це не лише дія, а й мовчазна згода суспільства на її повторення. Система, яка роками закріплює домінування однієї статі над іншою, часто не помічає або не хоче помічати наслідки цієї нерівності. У психології ми стикаємося з цією темою особливо гостро, адже саме через психіку, через емоції, через внутрішній досвід людина переживає травму.

Постраждалі від ГЗН часто не мають фізичних слідів, які можна було б легко зафіксувати, але це не робить їх біль менш реальним. Порушення самооцінки, навчена безпорадність, хронічна тривога, депресія, відчуття провини, сорому, ізоляції – ось ті "невидимі" симптоми, які супроводжують людей ще довго після того, як насильство формально припинилося. Саме тому психологічне дослідження має на меті не лише виявити факт насильства, а й глибше зрозуміти, як воно змінює людину зсередини.

З методологічної точки зору, дослідження ГЗН має бути максимально чутливим до контексту, у якому працює дослідник. Це означає поєднання кількісних і якісних підходів, адже лише комплексний аналіз дозволяє не просто побачити загальні тенденції, а й почути унікальні голоси. Наприклад, кількісні методи – такі як опитувальники, стандартизовані шкали (шкала Бека, опитувальник Спілбергера, PCL-C тощо) – дозволяють виявити рівень поширеності симптомів, окреслити соціально-демографічні особливості постраждалих, виявити взаємозв’язки між формами насильства і психологічними наслідками. Ці методи особливо корисні, коли потрібно побачити широку картину – наприклад, щоб виявити, що певні групи (жінки в сільській місцевості, молоді мами, літні люди, ЛГБТК+ спільнота) є особливо вразливими до певних форм насильства. Та водночас, навіть найточніші цифри не здатні пояснити, що саме переживає людина, коли вона опиняється в ситуації насильства. Саме тому якісні методи – глибинні інтерв’ю, аналіз наративів, фокус-групи – такі цінні. Вони дозволяють подивитися на проблему зсередини, через особистий досвід.

Іноді одна розповідь про насильство відкриває більше, ніж сотня анкет: в ній є голос, інтонація, емоція, мовчання між словами. Через якісні дослідження ми можемо побачити, як формується динаміка в стосунках між жертвою й агресором, як страх поступово витісняє самоповагу, як тривале насильство змінює уявлення про світ і себе. Дуже важливо, щоб під час таких досліджень дотримувалися етичні принципи. Адже мова йде про людей, які вже мають досвід травми, і процес дослідження не повинен стати новим її джерелом.

Добровільна участь, конфіденційність, забезпечення психологічного супроводу – все це не повинно бути лише формальністю. Дослідник має бути готовим до емоційних реакцій, до сліз, до мовчання, до непростих історій. У таких ситуаціях важлива не тільки наукова компетентність, а й людяність. Не менш важливо враховувати й соціальний та культурний контекст. Адже реакція на насильство, його прояви, можливість звернення по допомогу – все це залежить від навколишнього середовища.

У деяких країнах або культурах жінка, яка говорить про насильство, ризикує бути засудженою або навіть покараною. В інших – її просто не почують. Тому дослідник має враховувати не лише психологію, а й соціологію, антропологію, навіть правознавство. Саме інтердисциплінарний підхід дає можливість побачити всю складність явища.

Окрім класичних підходів, корисними є й додаткові методи. Наприклад, контент-аналіз допомагає побачити, як насильство представлено в медіа – чи романтизується воно, чи засуджується, які меседжі отримують глядачі й читачі. Це дозволяє виявити ті стереотипи, які непомітно впливають на наше сприйняття реальності. Або терапевтичні методи, які дають змогу перевірити ефективність різних психотерапевтичних втручань. Наприклад, наскільки допомагає когнітивно-поведінкова терапія жертвам насильства? Чи працюють групи підтримки краще за індивідуальне консультування? Такі дослідження – це не просто наука. Це спроба зробити світ безпечнішим. Адже за кожною цифрою стоїть життя.

Коли ми говоримо про ГЗН – ми говоримо про тих, хто пережив біль, хто втратив довіру, іноді навіть голос. І завдання дослідника – не лише зібрати дані, а дати цим людям можливість бути почутими, а їхньому досвіду – бути врахованим у реальних змінах. Поєднання якісних і кількісних методів дозволяє отримати максимально повну картину – з одного боку, аналітичну і структуровану, з іншого – людяну і живу. Такий підхід дає змогу не тільки з’ясувати масштаби проблеми, а й розробити реальні стратегії допомоги – від психологічної підтримки до змін у соціальній політиці.

У підсумку, вивчення гендерно зумовленого насильства – це не лише шлях до наукових пошуків, а й про емпатію, про справедливість, про відповідальність. І про те, щоб більше ніхто не залишався з цією проблемою наодинці.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1 Соціально-психологічні та особистісні особливості гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб

У цьому розділі розглядаються ключові аспекти гендерно зумовленого насильства в середовищі ВПО з урахуванням особистісних та соціально-психологічних характеристик постраждалих, а також аналізуються психолого-педагогічні підходи до профілактики та подолання наслідків ГЗН.

Гендерне насильство – серйозна проблема, яка впливає на всіх: окремих людей і суспільство загалом. Це не лише фізична агресія, але й психологічні та емоційні знущання, які часто залишаються поза увагою. Для вимушених переселенців (ВПО), які втратили свої домівки через війну чи катастрофи, ця проблема стає ще актуальнішою.

Переїзд – це не просто зміна місця проживання. Це глибокі зміни в житті людей, які впливають на їхні стосунки та часто призводять до посилення насильства. Втрата дому, розрив зв’язків із близькими, стигма та фінансові труднощі знижують гендерну нерівність і збільшують кількість відвідувань населення, особливо серед ВПО. Психологічний стан цих людей, їхня емоційність до стресів і травм, а також особливості особливості, як-от низька самооцінка, можуть впливати на те, як вони переживають насильство та справляються з його дослідженнями.

Гендерні стереотипи та культурні переконання також можуть посилювати вразливість як жертв, так і агресорів що було досліджено в роботі Максименюк В. та Попової. О. [32]. Соціальна та економічна незахищеність, що виникає через вимушене переселення, є основною причиною поширення гендерного насильства серед ВПО. Переїзд в інше

місце, особливо під час війни, створює багато невизначеності та стресу. Втрата дому, близьких, звичного оточування та майна розвитку почуття безвиході, що розширює психологічне навантаження на людей, особливо на жінок, дітей та людей з інвалідністю. У таких умовах, де важко контролювати своє життя, зростає ризик агресії. Жінки часто є більш вразливими через економічну, соціальну та психологічну залежність. Після переходу їм важливо отримати доступ до ресурсів і послуг, що ускладнює забезпечення себе та своїх дітей.

Економічна залежність від чоловіків може бути використана для контролю та зловживання. Чоловіки можуть обмежувати доступ жінок до грошей, забороняти їм працювати або контролювати свої фінанси. Це робить жінок безпорадними та обмежує їхню можливість припинити лікування населення. Економічне насильство може переростати в інші форми – психологічне та фізичне. Жінки, які не мають фінансової незалежності, почуваються ізольованими та самотніми. Така залежність може знову змусити їх і знову прощати агресивну поведінку партнера, сподіваючись на краще. У нових умовах, де складно отримати підтримку, жінки можуть втрачати надію на зміни та проявляти агресію згідно Гринюк О.Ю. [12]. Це має серйозні наслідки як для них, так і для їхніх дітей.

Психологічне насильство, поєднане з економічним контролем, може викликати психічні розлади у дітей, які є свідками насильства в сім'ї. Це створює закрите коло, де з покоління в покоління виховуються жертви та агресори, що негативно впливають на суспільство. Отже, економічна незахищеність, соціальна ізоляція та психологічний тиск сприяють поширенню гендерного насильства серед ВПО. Для вирішення цієї проблеми потрібні комплексні заходи, зокрема програми підтримки жінок, які включають економічну та психологічну допомогу, а також доступ до юридичних і соціальних послуг. Одним з найбільших стресових факторів для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є втрата соціальних зв'язків і розрив з рідним середовищем.

Переїзд в іншу місцевість або навіть в іншу країну неминуче супроводжується руйнуванням тих соціальних структур, на яких раніше базувалась їхня підтримка – родина, друзі, близьке оточення та громада. Втрата цих зв'язків створює величезний емоційний тягар і викликає відчуття глибокої ізоляції та відчуження. Для багатьох внутрішньо переміщених осіб, особливо жінок та дітей, нові умови життя стають джерелом ще більших труднощів, оскільки вони опиняються в ситуації, де їм бракує надійної соціальної підтримки та захисту. Зв'язки з родиною, спільнотою та друзями є не лише джерелом емоційної стабільності, але й важливою опорою в ситуаціях кризових. Відсутність такої підтримки може посилювати почуття безпорадності та тривоги. Це особливо важливо для жінок, які часто є найбільш уразливими в таких обставинах, оскільки багато з них втрачають доступ до соціальних мереж, які до цього допомагали їм справлятися з життєвими труднощами та надали певну стабільність.

В умовах вимушеного переселення жінки можуть залишатися без підтримки не тільки родичів, але й без необхідних соціальних зв'язків, таких як місцеві організації, психологічна допомога або підтримка від соціальних працівників, що робить їх ще більш вразливими. Для осіб, які переживають втрату соціальних зв'язків, насильство може стати одним із способів, яким агресори намагаються відновити відчуття контролю над своєю ситуацією. Це відчуття безвиході та втрати можливості змінити ситуацію може привести до того, що насильство стає прийнятним засобом впливу або маніпуляції. Психологічне чи фізичне насильство дозволяє агресору відчувати себе сильнішим і контролювати ситуацію, яка інакше видається хаотичною та незрозумілою. Особливо вразливими в таких умовах є жінки, діти та люди з особливими потребами, які не лише стикаються з проблемами самозабезпечення та інтеграції в нову громаду, але й часто залишаються наодинці зі своїми труднощами.

Відсутність підтримки з боку громади посилює почуття ізоляції та покинутості. Це може стати основною причиною, чому вони не звертаються

по допомогу, бо не мають вірності у тому, що їх підтримають або зрозуміють. З часом це може призвести до нормалізації насильства в родинних стосунках, де жертви починають сприймати насильницькі акти як частину звичайного повсякденного життя, особливо якщо воно не знаходить осуду з боку громади. Ця ізоляція також створює ґрунт для розвитку токсичних моделей поведінки, таких як толерантність до насильства чи страх відкрито говорити про проблему.

Відсутність соціальних мереж, які могли б підтримати постраждалих, збільшує ймовірність, що жертви залишатимуться в замкненому колі насильства. Ізоляція від суспільства, соціальних інститутів і навіть від інших родин може призвести до того, що насильство, яке раніше могло бути осуджене, сприймається як норма чи необхідність, яка не може бути змінена. Таким чином, втрата соціальних зв’язків не лише створює важкі психологічні наслідки для внутрішньо переміщених осіб, але й значно посилює ризик гендерно-зумовленого насильства, оскільки у таких умовах жінки, діти та люди з особливими потребами стають ще більш вразливими до насильницьких дій, а ізоляція від громадських мереж ще більше підвищує ймовірність того, що насильство стане нормою в їхніх сімейних відносинах. Це вимагає системного підходу до допомоги, який включає відновлення соціальних зв'язків, надання підтримки та допомоги в інтеграції, а також створення механізмів захисту та профілактики насильства.

Важливим соціальним фактором, що сприяє гендерно-зумовленому насильству серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), є культурні та гендерні стереотипи, які не лише зберігаються в суспільствах, але й часто посилюються в умовах вимушеного переселення. Ці стереотипи часто ґрунтуються на традиційних патріархальних уявленнях, що визначають роль жінки як підкореної, залежної і підтримуючої фігуру в родині, а чоловіка – як головного "годувальника" і "керівника". Ці переконання формують соціальні та психологічні бар'єри, які ускладнюють не тільки усвідомлення проблеми насильства, але й процес її вирішення. У контексті вимушеного переселення

ці стереотипи можуть значно посилюватися, оскільки внутрішньо переміщені особи, стикаючись із численними труднощами адаптації в нових умовах, часто не мають достатньої підтримки чи можливості змінити свою ситуацію. Розрив з рідним середовищем, соціальна ізоляція та економічна вразливість можуть призвести до того, що традиційні гендерні ролі стають ще більш жорсткими і непростими для зміни. Це особливо актуально для жінок, оскільки вони часто стають жертвами не тільки фізичного або психологічного насильства, але й внутрішнього соціального тиску, який підсилюється традиційними уявленнями про "правильну" роль жінки в сім'ї і суспільстві.

Жінки, які переживають насильство, часто не бачать іншого варіанту, окрім як прийняти ситуацію, оскільки їхні власні переконання про роль жінки в родині можуть бути ґрунтовані на уявленнях про необхідність "терпіти" або "прощати" насильство і добровільно приймати роль жертви згідно напрацювань Т. Лиса [56] Це часто пов’язано з глибокими соціальними та культурними уявленнями, що насильство є частиною нормальних стосунків, а втручання зовнішніх осіб у внутрішні сімейні справи є неприязним або неприязно сприйнятим у громаді. Таким чином, жертви можуть відчувати відчуження навіть від своїх найближчих оточень, бо насильство не тільки фізично і психологічно травмує їх, але й створює для них моральну дилему: чи правильно залишати сім'ю, якщо це суперечить традиційним уявленням про сімейні цінності та обов'язки. У свою чергу, агресори також можуть підтримувати та використовувати ці стереотипи для виправдання своєї поведінки. Вони можуть вважати, що насильство є прийнятним способом контролю над партнером, оскільки таке ставлення до жінок активно пропагується культурними нормами та традиціями.

Для агресора насильство може бути не тільки способом самоствердження, але й способом "виконання" традиційної гендерної ролі, де він виступає як "голова родини", а жінка повинна підкорятись і "терпіти". Такий стан речей ускладнює можливість жертв звертатися за допомогою чи змінювати своє становище.

Багато жінок в умовах вимушеного переселення стикаються з численними перешкодами на шляху до пошуку допомоги, зокрема через відсутність ресурсів, інституційної підтримки або через відчуття соціальної стигматизації. Вони можуть боятися осуду з боку громади, тому що на рівні культурних норм, традицій чи навіть релігійних уявлень їхнє рішення звернутися за допомогою може сприйматися як "неслухняність" чи порушення моральних норм. Така ситуація значно ускладнює процес надання ефективної допомоги і часто затримує момент, коли жертви можуть вирватися з кола насильства.

Додатково, наявність культурних стереотипів щодо ролі жінки в суспільстві призводить до того, що навіть в тих ситуаціях, коли жінка намагається звернутися за допомогою або втекти від насильства, вона може зіткнутися з браком розуміння або навіть із запереченням її права на допомогу. Це може бути як на рівні близьких родичів, так і на рівні державних органів або громадських організацій, де існує недостатня обізнаність щодо специфіки гендерно зумовленого насильства. Отже, культурні та гендерні стереотипи, що ґрунтуються на традиційних уявленнях про роль жінки в суспільстві, значно ускладнюють процес подолання гендерно зумовленого насильства серед ВПО. Вони створюють бар’єри як для жертв насильства, так і для тих, хто намагається змінити ситуацію. Боротьба з цими стереотипами є важливим етапом у подоланні насильства, оскільки вона дозволяє жінкам отримати право на вибір і свободу від насильства, а також сприяє створенню здорових, рівноправних відносин у громадах.

Отже гендерно зумовлене насильство серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є складною соціально-психологічною проблемою, що загострюється під впливом втрати домівки, економічної нестабільності, ізоляції та психологічної травматизації. Умови вимушеного переселення створюють сприятливий ґрунт для посилення насильницьких моделей поведінки, особливо в родинах, де відсутня підтримка та стабільність.

Найбільш уразливими до такого насильства є жінки, діти та люди з інвалідністю, які часто стикаються з економічною залежністю, обмеженим доступом до допомоги та браком соціальних зв’язків.

Психологічні особливості постраждалих, зокрема знижена самооцінка, відчуття безнадії та стрес, знижують їхню здатність протидіяти агресору й звертатися по допомогу. Культурні та гендерні стереотипи, які зберігаються або навіть посилюються під час переселення, нормалізують насильство та ускладнюють його подолання. Втрата соціальної підтримки з боку родини, громади чи соціальних служб лише посилює ізоляцію жертв і створює умови для повторного насильства.

Економічне насильство часто є початковою формою контролю, що згодом переростає у психологічне чи фізичне, позбавляючи жінок можливості діяти самостійно. Через відсутність підтримки та страх осуду багато постраждалих змушені терпіти агресію, сприймаючи її як "норму" або "сімейну справу". Така ситуація вимагає комплексного підходу – від надання психологічної та юридичної допомоги до роботи з громадами задля подолання шкідливих стереотипів. Ефективна протидія гендерному насильству серед ВПО можлива лише за умови міждисциплінарної співпраці, яка враховує як індивідуальні потреби постраждалих, так і соціокультурний контекст їхнього життя.

2.2 Психолого-педагогічні аспекти дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб

Психолого-педагогічні аспекти дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є ключовими для розробки комплексних і ефективних стратегій, спрямованих на зниження рівня насильства та мінімізацію його негативних наслідків для жертв і суспільства в цілому. Враховуючи специфічні умови, в яких перебувають ВПО, важливо забезпечити не лише термінову допомогу, а й

створити довгострокову стратегію для зменшення ризиків виникнення насильства. Саме в цьому контексті психолого-педагогічні методи стають основними інструментами для досягнення цієї мети.

Психологічна підтримка жертв насильства є одним із перших кроків на шляху до їх реабілітації та відновлення. ВПО, які пережили насильство, часто мають глибокі психоемоційні травми, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність або панічні атаки. Їхнє відчуття безпорадності, самооцінка та загальний стан психічного здоров’я часто погіршуються через соціальну ізоляцію та відсутність підтримки з боку рідних та громади. Тому психологи, соціальні працівники та інші фахівці, які працюють з постраждалими особами, повинні мати навички, необхідні для надання своєчасної психологічної допомоги, використовуючи різні техніки терапії, такі як когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, групова психотерапія тощо.

Основне завдання – не лише зняти симптоми стресу, але й допомогти жертвам насильства відновити їхню самоцінність, розвинути навички емоційної регуляції та справлятися з наслідками травм згідно роботи JulianDFord, EileenRosso [66].

Одним із ключових аспектів профілактики гендерно зумовленого насильства є психологічна підтримка та реабілітація жертв насильства, оскільки саме психоемоційні травми, що виникають після пережитого насильства, можуть залишити довгострокові наслідки для здоров'я людини. Жінки, які пережили фізичне, психологічне або сексуальне насильство, часто стикаються з важкими психологічними проблемами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривога, панічні атаки, а також відчуття безпорадності та самоцензури. Ці стани можуть мати руйнівний вплив не лише на психічне, але й на фізичне здоров'я жертв, знижуючи їхню здатність до соціальної інтеграції, адаптації в нових умовах та навіть виконання повсякденних функцій.

Психологічна підтримка в контексті реабілітації жертв гендерно зумовленого насильства повинна бути комплексною, багатогранною та індивідуально орієнтованою. Терапевтичні методи, що застосовуються для допомоги жертвам насильства, мають на меті не лише зняти стресові наслідки, але й відновити внутрішню цілісність людини, покращити її самооцінку, подолати відчуття безпорадності та безвиході, а також допомогти здобути контроль над власним життям що є одною з складових методів згідно роботи Калиновського Ю. [31]. Включаючи методи когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), арт-терапії, терапії, орієнтованої на тілесні переживання, а також психоосвітні програми, що навчають жертв методам саморегуляції та релаксації.

Особливу увагу слід приділити також груповим терапевтичним програмам, де жертви насильства можуть знайти підтримку серед людей, які пережили подібні ситуації. Такі групи можуть стати важливим інструментом не лише для подолання психічних травм, але й для соціалізації жертв, створення нового кола підтримки та розвитку нових соціальних зв'язків. Взаємна підтримка, обмін досвідом та розвиток співчуття дозволяють людям відчути себе частиною громади і розірвати замкнене коло ізоляції, що є частим супутником жертв насильства. Однак для профілактики повторних випадків насильства важливо зосередитися не лише на подоланні стресових наслідків, але й на допомозі жертвам адаптуватися до нових умов життя та відновити відчуття безпеки.

ВПО, які пережили гендерно зумовлене насильство, часто знаходяться в умовах постійної невизначеності та стресу, що може значно ускладнювати їх адаптацію до нових соціальних умов. Тут важливим є також соціальна адаптація – допомога жертвам насильства у пошуку нових можливостей для працевлаштування, соціальних контактів та економічної незалежності. Психотерапія має працювати в тісній взаємодії з соціальними програмами, що сприяють розвитку життєвих навичок та підтримки соціальних зв'язків як до прикладу описано в роботі Л. Мотозюк, Н. Чорної, М. Лукашук,

М. Власова [32]. Хоча в роботі досліджується питання саме серед жінок військових, але вона показує важливість групової роботи.

Додатково, важливим інструментом є створення підтримуючих груп, що працюють на міжособистісному рівні та сприяють реабілітації, зокрема через такі форми, як групи для жінок, які пережили насильство, сімейні та парні терапії, а також інші соціальні ініціативи. Це дозволяє не лише зміцнити соціальні зв'язки жертв, але й знизити ризик повторного насильства, оскільки підтримуюча соціальна мережа є основою для зміцнення психологічного здоров’я постраждалих.

Незважаючи на важливість психологічної підтримки та реабілітації жертв насильства, не менш важливим є створення сприятливого соціального середовища для їх відновлення. Це передбачає, зокрема, налагодження доступу до освітніх та професійних можливостей, допомогу в інтеграції у нові громади, а також надання постійної підтримки на всіх етапах процесу відновлення. Комплексний підхід, що поєднує психологічну, соціальну та економічну допомогу, є необхідним для забезпечення максимально ефективного відновлення жертв гендерно зумовленого насильства.

Не менш важливою є психологічна підтримка і для агресорів, оскільки в багатьох випадках їхня агресивна поведінка є не лише свідомим вибором, а й результатом глибоких психологічних травм та життєвих труднощів. Серед основних причин агресії можна виділити пережите насильство в минулому, зокрема в дитинстві або в попередніх стосунках, що створює травматичні патерни поведінки та сприйняття себе і оточуючих.

Багато агресорів були свідками насильства або самі ставали його жертвами, і це формує у них переконання, що насильство є нормою або прийнятним методом вирішення конфліктів що позначено як негативні прояви до яких необхідно вчиняти превентивні заходи згідно роботи Sandra Jovanović Belotić, Melissa Petrangelo Scaia, BertaVall [50].

Соціальна ізоляція, нестабільність у життєвих умовах, стрес від втрати соціального статусу та контролю у нових умовах життя, зокрема серед ВПО,

часто призводять до зниження емоційної регуляції, фрустрації та почуття безсилля. Переживання стресу через вимушене переселення, втрату роботи, житла або соціальної підтримки може спричинити внутрішнє напруження, яке агресори часто виводять на оточуючих. Втрата соціальних зв'язків і почуття безпорадності можуть стати каталізаторами для емоційної нездатності управляти своїми емоціями, що призводить до виведення агресії в агресивні або насильницькі дії.

Психологічний підхід до профілактики гендерно зумовленого насильства має бути комплексним і враховувати не лише теоретичні, але й практичні аспекти навчання. Одним з основних напрямків є створення освітніх програм для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які сприяють формуванню свідомого ставлення до проблем гендерної рівності, прав людини та запобігання насильству. Ці програми повинні бути орієнтовані на покращення розуміння прав та свобод кожної людини, а також на знайомство з механізмами підтримки жертв насильства та правами, які вони мають у нових соціальних реаліях.

Особливо важливою є робота з дітьми та молоддю серед ВПО, оскільки цей етап життя є визначальним для формування базових життєвих цінностей і взаємин з іншими людьми. Урахування особливостей дитячого віку та психології молоді дозволяє виявити у них потенціал до змін та розвитку, що може сприяти вихованню культури не насильства та рівноправ'я. Виховання у дітей та молоді усвідомлення важливості взаємоповаги, здорових меж у стосунках і правильних способів вирішення конфліктів дозволяє створити основу для майбутнього безпечного та справедливого суспільства. Педагогічні програми повинні включати не тільки теоретичні знання, а й активне впровадження практичних навичок, які можуть бути застосовані у реальному житті. Це можуть бути тренінги з розвитку емоційної інтелігенції, управління гнівом, ефективного спілкування, які допомагають людям зберігати психологічну рівновагу та підтримувати здорові стосунки. Навчання розпізнавати емоційні сигнали і запобігати ескалації конфліктів є

важливим елементом, оскільки це дозволяє зменшити ймовірність насильства і полегшує інтеграцію в нову реальність.

Програми профілактики повинні також охоплювати механізми підтримки здорових міжособистісних відносин у родині та суспільстві. Для цього важливо навчати основам сімейного взаєморозуміння, співпраці і компромісу. ВПО часто стикаються з проблемами, пов'язаними з розривом зв’язків із родиною чи громадами, тому важливо, щоб програми включали методи психологічної адаптації та відновлення соціальних зв’язків. Включення таких тем, як взаємна підтримка, роль чоловіка та жінки в сім'ї, розподіл домашніх обов'язків, спільне прийняття рішень, дозволяє зменшити ймовірність насильства та забезпечити більш гармонійні відносини. Окрім того, важливим елементом педагогічних програм є розвиток особистісної самоповаги та емоційної стабільності у учасників.

Серед ВПО є групи осіб, які пережили насильство або перебувають у постійному стресі, що негативно позначається на їхньому психологічному стані. Програми, які працюють на розвиток самоповаги та самосвідомості, допомагають людям відновити віру у власні сили та ресурси. Вони отримують можливість зрозуміти свою цінність, що є важливим кроком для відновлення здорових міжособистісних стосунків і зменшення ймовірності як подальших випадків насильства, так і самоізоляції. Крім того, особлива увага має бути приділена навчанню інструментів для конструктивного вирішення конфліктів без застосування насильства. Це включає навчання навичкам переговорів, пошуку компромісних рішень, здатності слухати і враховувати інтереси інших.

Важливим елементом є розвиток у ВПО готовності до діалогу, співпраці та взаємної підтримки, що є основою для формування толерантних та мирних міжособистісних стосунків. Розвиток таких навичок дозволяє зменшити напругу в родинах і громадах, а також створює більш здорове середовище для дітей та молоді. В цілому, педагогічний підхід до профілактики гендерно зумовленого насильства серед ВПО є важливим

інструментом для формування здорових стосунків, зниження ризиків насильства і побудови більш рівноправних та гармонійних відносин у родині та громаді. Ці програми повинні базуватися на принципах прав людини, гендерної рівності, та підтримки здорових емоційних зв’язків, сприяючи загальному психологічному відновленню осіб, що пережили насильство, та поліпшенню їх соціальної інтеграції.

Для ефективної профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) необхідно використовувати інтегровані підходи, що поєднують психологічні, соціальні та педагогічні методи. Такий комплексний підхід дозволяє не лише зменшити ризики насильства, але й створити умови для здорової адаптації постраждалих осіб до нових соціальних і культурних реалій, а також сприяти відновленню їхньої психологічної стійкості та самоповаги.

ВПО часто стикаються з ізоляцією, тому створення підтримуючих груп, соціальних клубів чи волонтерських ініціатив є важливим кроком у відновленні соціальних зв’язків і розвитку колективної підтримки. Стереотипи і стигматизація постраждалих осіб часто стають перешкодою на шляху до отримання ними допомоги. Для того щоб зменшити негативне ставлення до жертв насильства і забезпечити їхнє соціальне відновлення, необхідно активно працювати з медіа, громадськими організаціями та державними структурами.

Сучасні медіа мають величезний вплив на громадську думку, тому використання їх для формування позитивного іміджу жертв насильства, популяризація історій відновлення і реабілітації є важливим інструментом у боротьбі зі стигматизацією і робота з постраждалими, або родинами які знаходяться у групі ризику. Це може допомогти зламати бар'єри і дати людям змогу звертатися за психологічною допомогою без страху осуду чи соціальної ізоляції.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1 Організація, завдання, характеристика учасників та методи дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб

Профілактика гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим напрямом соціальної та психологічної підтримки, що вимагає комплексного підходу та тісної співпраці між різними організаціями та установами. Враховуючи специфіку цієї групи, яка пережила значні стреси через переселення, втрату житла та соціальних зв'язків, організація профілактики насильства серед ВПО потребує інтегрованих заходів на різних рівнях: від соціальних і психологічних послуг до освітніх програм та правового забезпечення.

– Профілактика гендерно зумовленого насильства серед ВПО повинна включати співпрацю різних установ та організацій, які здатні надати підтримку як жертвам насильства, так і агресорам. Це можуть бути:

– НУО (неурядові організації): організовують освітні та психологічні програми, надають гуманітарну допомогу та проводять заходи щодо підвищення обізнаності про права людини та гендерну рівність;

– Державні установи: Міністерства соціальної політики, охорони здоров'я та внутрішніх справ мають забезпечити правовий захист постраждалих, надавати медичну допомогу та підтримку в кризових ситуаціях;

– Соціальні служби: надають консультації, допомогу в інтеграції до нової громади та забезпечення доступу до основних життєвих ресурсів;

– Освітні установи: університети, школи та громадські організації можуть організувати тренінги та освітні програми для підвищення рівня гендерної обізнаності серед різних соціальних груп.

Особлива роль у організації профілактики належить громадським активістам і волонтерам, які можуть виконувати роль посередників між постраждалими і офіційними структурами, а також допомагати у створенні підтримуючих груп для жертв насильства

Ідентифікація ключових факторів, що сприяють насильству серед ВПО**:** Дослідження повинно виявити основні психологічні, соціальні та економічні чинники, які сприяють гендерно зумовленому насильству. Це можуть бути: низький рівень освіти, соціальна ізоляція, економічна залежність, культурні стереотипи та травматичний досвід пережитих конфліктів.

– Оцінка ефективності існуючих програм профілактики: Необхідно вивчити, наскільки ефективними є вже наявні програми, спрямовані на запобігання гендерно зумовленому насильству серед ВПО. Це включає як освітні ініціативи, так і психологічні та правові програми;

– Аналіз психологічних наслідків для жертв насильства: Важливо дослідити, як пережите насильство впливає на психологічний стан ВПО, зокрема жінок і дітей, та яку підтримку вони потребують для подолання травм. Особлива увага має бути приділена можливим посттравматичним розладам (ПТСР), депресії та тривожним розладам;

– Розробка рекомендацій для органів влади та громадських організацій: На основі результатів дослідження потрібно сформулювати рекомендації для органів державної влади, неурядових організацій та освітніх установ щодо вдосконалення програм профілактики насильства серед ВПО.

Обгрунтування методів дослідження.

Для досягнення вищезазначених завдань в рамках дослідження можуть бути використані різні підходи та методи:

– Кількісні дослідження: Проведення опитувань серед ВПО для оцінки поширеності гендерно зумовленого насильства, а також для

визначення рівня обізнаності з питань гендерної рівності та прав людини серед цієї категорії осіб;

– Якісні дослідження: Інтерв'ю та фокус-групи з жертвами та агресорами для більш глибокого розуміння причин насильства, психологічних травм та ефективності існуючих програм підтримки;

– Порівняльні дослідження: Аналіз різних регіонів і груп ВПО з метою визначення найбільш вразливих категорій осіб (жінки, діти, люди з інвалідністю) та розробка цільових програм профілактики для кожної з них;

– Прогнозування: На основі результатів досліджень можна розробити прогностичні моделі, які дозволяють оцінити ризики поширення насильства в певних умовах (зміна економічної ситуації, введення нових законодавчих норм, зміни в системі соціальної підтримки).

Дослідження профілактики гендерно зумовленого насильства серед ВПО має стратегічне значення для розробки ефективних механізмів підтримки та реабілітації осіб, які постраждали від насильства. Це дослідження повинно включати як оцінку існуючих заходів, так і розробку нових підходів, що базуються на реальних потребах постраждалих осіб. Комплексне дослідження дозволяє зібрати дані для оптимізації програм підтримки, адаптації заходів профілактики до реалій життя ВПО, а також для сприяння національним і міжнародним ініціативам щодо боротьби з гендерно зумовленим.

Жінки і чоловіки, які пережили гендерно зумовлене насильство. Ці категорії учасників є однією з найбільш вразливих у контексті вимушеного переселення, оскільки досвід гендерно зумовленого насильства є важким і довготривалим чинником, що визначає їхній емоційний, психічний та соціальний стан. Як жінки, так і чоловіки, які стали жертвами насильства, стикаються з численними труднощами, що можуть посилюватися через стрес, спричинений переміщенням і адаптацією до нових умов життя.

Гендерно зумовлене насильство може проявлятися не лише у фізичній, а й у психологічній, економічній та сексуальній формах, що робить його

багатогранним і руйнівним досвідом для постраждалих осіб. Особливо важливою є психологічна травматизація, яка зумовлює тривалий вплив на психоемоційний стан осіб. Пережиті стреси можуть супроводжуватися відчуттям безвиході та зниженням самооцінки. Це часто призводить до розвитку таких серйозних психологічних проблем, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади, панічні атаки. Насильство, особливо в умовах вимушеного переселення, може поглиблювати психологічну кризу, адже втрату соціальних зв'язків і розрив із рідним середовищем часто ускладнюють процес реабілітації.

Наведені особливості групи постраждалих від гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб визначені на підставі міждисциплінарних наукових досліджень у сферах психології, соціології, соціальної роботи

– Високий рівень стресу через пережите насильство та переміщення. Постраждалі від гендерно зумовленого насильства часто переживають стрес як результат як попередніх насильницьких дій, так і вимушеного переселення. Втрата дому, зміна звичного способу життя, необхідність адаптації до нових умов проживання викликають додаткові труднощі. Ці фактори можуть значно посилювати відчуття тривоги, депресії та розгубленості;

– Психологічні травми (ПТСР, депресія). Травматичний досвід пережитого насильства може мати довготривалі наслідки. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є однією з найбільш поширених психологічних реакцій у жертв насильства. Вона проявляється у постійному відтворенні травматичних спогадів, кошмарах, флешбеках, емоційній відчуженості, почутті провини або сорому. Депресія також є частим наслідком насильства і може посилюватися через умови переселення та ізоляції від підтримуючих спільнот;

– Фінансові та соціальні труднощі, відсутність стабільного доходу. У процесі вимушеного переселення внутрішньо переміщені особи часто

втрачають джерела доходу та стабільний доступ до ресурсів. Особливо це стосується жінок, які можуть бути економічно залежними від чоловіків чи інших родичів. Відсутність стабільного доходу, соціальної підтримки та обмежений доступ до ринку праці значно ускладнюють реабілітацію постраждалих осіб. Жінки можуть потрапляти у замкнуте коло економічної залежності та насильства, де єдиним способом виживання стає терпіння агресії.

– Соціальна ізоляція і відчуття безвиході. В умовах вимушеного переселення часто зникають звичні соціальні зв'язки та підтримка з боку громади, родини та друзів. Це може сприяти відчуттю самотності та ізоляції. Для жінок, які пережили насильство, відсутність підтримки може стати серйозною перешкодою на шляху до реабілітації. Вони можуть відчувати, що не мають можливості звернутися по допомогу, оскільки бояться осуду або стигматизації. Відсутність безпечного середовища для вираження емоцій і потреб веде до ще більшого психологічного виснаження.

3.2 Аналіз результатів дослідження гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб, розробка рекомендацій щодо профілактики

Стан війни та масове внутрішнє переміщення населення в Україні призвели до глибоких трансформацій не лише в соціальній, а й у психологічній реальності мільйонів людей. Вимушене переселення, розрив із рідним середовищем, втрата домівки, роботи, стабільності та почуття безпеки – усе це спричиняє сильні стресові реакції, хронічну тривожність, емоційне виснаження й порушення базових механізмів психологічної адаптації. В таких умовах внутрішньо переміщені особи (ВПО) стають особливо вразливими до гендерно зумовленого насильства (ГЗН), як у його відкритих, так і в прихованих формах.

Психологічна напруга, пов’язана з втратою контролю над власним життям, нерідко супроводжується формуванням дисфункційних моделей поведінки – як у жертв, так і в потенційних кривдників. У середовищі ВПО можуть активізуватись механізми агресії, проєкції, психологічної залежності, що ускладнюють комунікацію, сприяють виникненню конфліктів і насильницьких дій. Низький рівень емоційної грамотності, обмежений доступ до психологічної допомоги, стигматизація теми насильства та культура замовчування ще більше посилюють масштаби проблеми.

Профілактика гендерно зумовленого насильства в цьому контексті повинна базуватись не лише на правовому чи соціальному підході, але й на глибокому розумінні психологічної динаміки травми, адаптації, міжособистісних стосунків у кризових ситуаціях. Вона потребує комплексної системи підтримки: розвитку навичок емоційної саморегуляції, підвищення психологічної стійкості, формування безпечного середовища, де кожна особа може бути почутою та захищеною.

У цьому розділі розглядаються як результати дослідженняпсихологічні передумови ГЗН серед ВПО, а також досліджується рівень їх психологічної обізнаності, сприйняття насильства, досвід звернення по допомогу та бар’єри на цьому шляху. Окрема увага приділяється аналізу ефективних психологічних методик і моментів що допомагають покращувати свій психоемоційний стан.

У межах дослідження було проведено анкетування з метою вивчення рівня обізнаності внутрішньо переміщених осіб щодо проблеми гендерно зумовленого насильства, а також визначення їхнього досвіду, ставлення та потреб у профілактичних заходах. Метод анкетування було обрано як один із найбільш ефективних способів збору первинної соціально-психологічної інформації, що дає змогу отримати як кількісні, так і якісні дані.

Анкета містила як закриті питання (із варіантами відповідей для статистичного аналізу), так і відкриті питання, що дозволяли респондентам висловити власну думку, описати досвід або сформулювати пропозиції щодо

удосконалення заходів профілактики гендерно зумовленого насильства. Питання для анкети були розроблені за допомогою наступних інструментів: “Шкали гендерної чутливості”, Шкала впливу подій – переглянутий варіант (IES-R), Загальна анкета здоров'я – 28 (GHQ-28), Оцінка стратегій подолання труднощів: теоретично обґрунтований підхід. Такий комбінований підхід дав змогу глибше зрозуміти не лише фактичні знання та уявлення учасників дослідження, але й емоційне забарвлення їхнього досвіду, рівень довіри до інституцій та психологічні бар’єри в питаннях звернення по допомогу.

У дослідженні взяли участь 24 респонденти, усі з яких мають офіційний статус внутрішньо переміщених осіб та 1 респондент що мав офіційний статус у минулому. Підбір респондентів здійснювався за принципом добровільної участі. До участі залучалися внутрішньо переміщені особи, які виявили готовність взяти участь у дослідженні після ознайомлення з його метою. Рекрутинг здійснювався через оголошення у соціальних мережах, особистих контактах з респондентами.

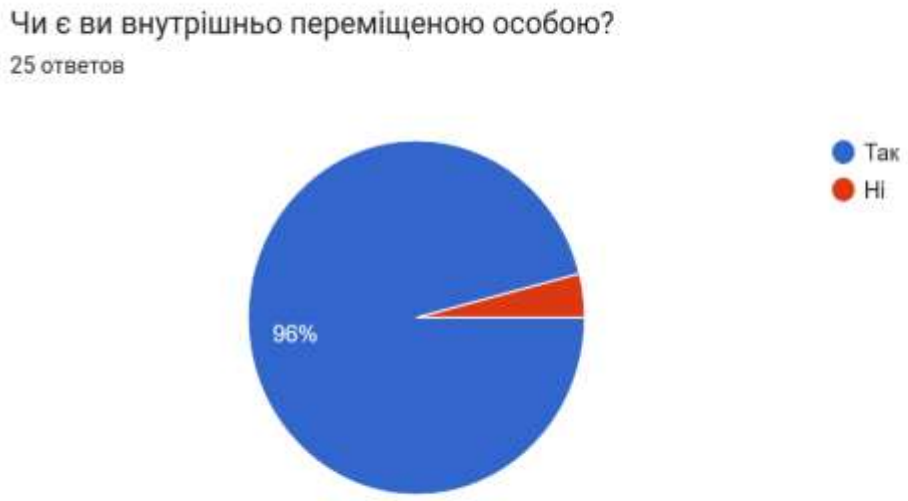

Рисунок 3.1 – (Чи ви є внутрішньо переміщеною особою?)

Одним із важливих критеріїв аналізу соціально-психологічного стану та сприйняття проблеми гендерно зумовленого насильства є віковий показник, оскільки вікові особливості безпосередньо впливають на життєвий досвід,

рівень обізнаності, психологічну стійкість, а також готовність звертатися по допомогу в кризових ситуаціях.

Розподіл респондентів за віком виглядає наступним чином:

– 76% опитаних (що становить 19 осіб) – це особи віком від 20 до 40 років. Ця вікова група є найчисленнішою та найактивнішою, зазвичай має сімейні обов'язки, виховує дітей, є соціально й економічно активною. Саме ця категорія найчастіше стикається з викликами, пов'язаними з адаптацією, працевлаштуванням, побудовою нових соціальних зв'язків, а також потенційно може бути як жертвою, так і свідком гендерно зумовленого насильства;

– 20% респондентів (5 осіб) – це особи віком від 40 до 60 років. Ця група, зазвичай, має значний життєвий досвід, але водночас – вищий рівень вразливості в умовах втрати звичного середовища, що може впливати на емоційний стан і рівень довіри до соціальних служб;

– 4% респондентів (1 особа) – це особи віком понад 60 років. Люди похилого віку, як правило, менш обізнані в питаннях правового захисту та профілактики ГЗН, часто не мають доступу до інформаційних ресурсів або залишаються осторонь соціальних процесів.

Такий розподіл демонструє, що переважна більшість учасників дослідження – особи молодого та середнього віку, що дає змогу отримати актуальну інформацію про сприйняття проблеми гендерного насильства саме серед соціально активної частини ВПО. Водночас, наявність респондентів з інших вікових груп дозволяє ширше охопити соціально-психологічні аспекти теми та врахувати різні перспективи й досвіди.

У межах дослідження, спрямованого на вивчення особливостей профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб, було проведено анкетування, в якому взяли участь 25 респондентів. Одним із ключових аспектів аналізу стало визначення гендерного складу опитаних, оскільки досвід сприйняття та взаємодії з проблематикою ГЗН значною мірою залежить від статі.

За результатами опитування:

– 68% респондентів (тобто 17 осіб) становили жінки;

– 32% респондентів (тобто 8 осіб) – чоловіки.

Такий розподіл є цілком очікуваним, враховуючи, що жінки частіше є як безпосередніми жертвами гендерно зумовленого насильства, так і активнішими учасницями досліджень на цю тематику. Жінки, особливо в умовах внутрішнього переміщення, стикаються з підвищеною психологічною та соціальною вразливістю, і водночас – з готовністю ділитися власним досвідом або висловлювати думку щодо механізмів захисту.

Чоловіки, хоча й становили меншу частку респондентів, також є важливою цільовою групою в контексті профілактики ГЗН. Вони можуть виступати як постраждалі, так і свідки чи учасники ситуацій, пов’язаних із насильством. Водночас, культурні та психологічні бар’єри (зокрема – уявлення про "слабкість", стигматизація звернення по допомогу) часто заважають чоловікам відкрито говорити про свій досвід.

Таким чином, отримані дані свідчать про домінування жіночої точки зору в представленому дослідженні, однак участь чоловіків дозволяє частково охопити й іншу сторону проблеми, що є важливим для формування цілісного уявлення про масштаби й особливості гендерно зумовленого насильства серед ВПО.

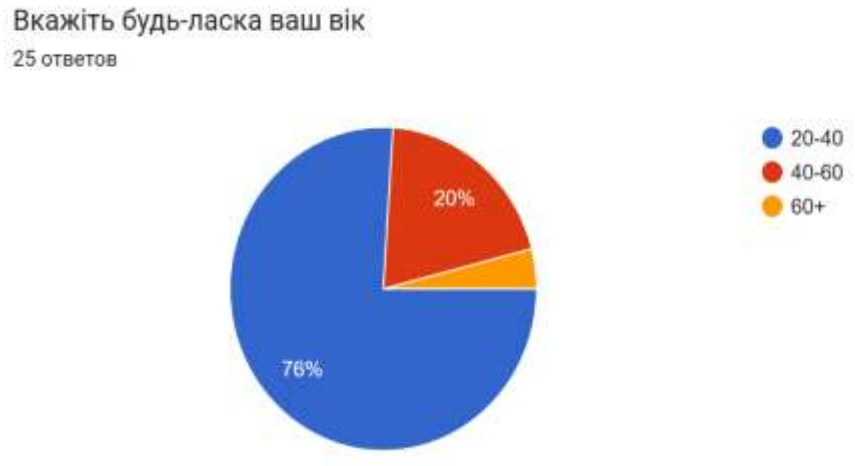

Рисунок 3.2 – (Вкажіть будь-ласка ваш вік)

У межах дослідження, спрямованого на вивчення особливостей профілактики гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб, було проведено анкетування, в якому взяли участь 25 респондентів. Одним із ключових аспектів аналізу стало визначення гендерного складу опитаних, оскільки досвід сприйняття та взаємодії з проблематикою ГЗН значною мірою залежить від статі.

Таким чином, отримані дані свідчать про домінування жіночої точки зору в представленому дослідженні, однак участь чоловіків дозволяє частково охопити й іншу сторону проблеми, що є важливим для формування цілісного уявлення про масштаби й особливості гендерно зумовленого насильства серед ВПО.

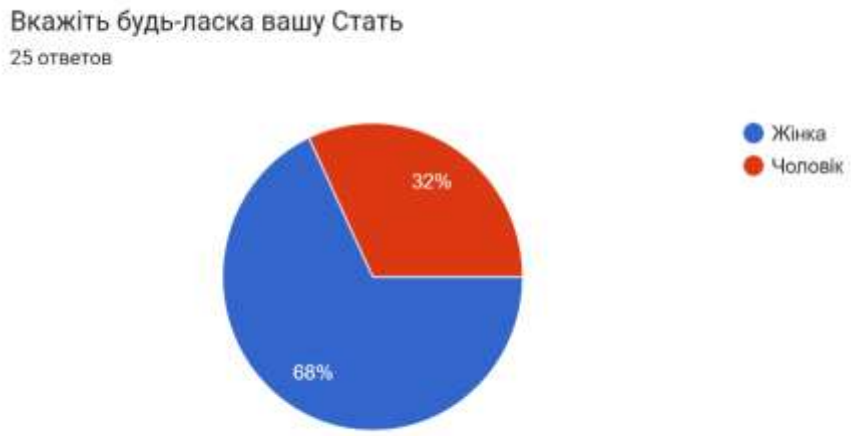

Рисунок 3.3 – (Вкажіть будь-ласка вашу стать)

У ході дослідження одним із важливих питань анкети було з’ясування сімейного статусу респондентів. Цей показник є суттєвим у контексті вивчення гендерно зумовленого насильства, оскільки форма стосунків, у яких перебуває людина, може прямо чи опосередковано впливати на рівень її вразливості до насильства, психологічного стану, доступу до підтримки та здатності звертатися по допомогу.

На запитання «Чи ви перебуваєте у шлюбі?» респонденти відповіли наступним чином:

– 40% опитаних (10 осіб) відповіли «Так, перебуваю у шлюбі». Це свідчить про наявність офіційно зареєстрованих сімейних відносин. У таких стосунках ризик домашнього насильства може залишатися прихованим через соціальні або культурні бар'єри, зокрема – страх осуду, економічну залежність або бажання зберегти родину за будь-яку ціну;

– 36% респондентів (9 осіб) зазначили, що не перебувають у шлюбі. Ця категорія включає як молодих людей, які ще не створили родину – 6 осіб, так і тих, хто з певних причин не перебуває в жодних стабільних стосунках 3 особи. Вони можуть бути менш залежними від партнера, однак водночас більш уразливими в емоційному плані через відсутність постійної соціальної підтримки;

– 16% респондентів (4 особи) повідомили, що перебувають у громадянському шлюбі – тобто у фактичних, але не зареєстрованих офіційно партнерських стосунках. Дослідження свідчать, що в таких відносинах може бути нижчий рівень юридичної захищеності, що ускладнює механізми правового захисту в разі виникнення ситуацій насильства;

– 8% опитаних (2 особи) зазначили, що є розлученими. Для цієї категорії характерні як можливі попередні травматичні досвіди у стосунках, так і підвищений ризик стигматизації або ізоляції, особливо в умовах переміщення та втрати звичних соціальних зв'язків.

Ці дані дозволяють зробити висновок, що більшість респондентів перебувають або перебували у стабільних партнерських стосунках (офіційних чи неофіційних), що є важливим фактором для подальшого аналізу психологічних і соціальних аспектів гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб.

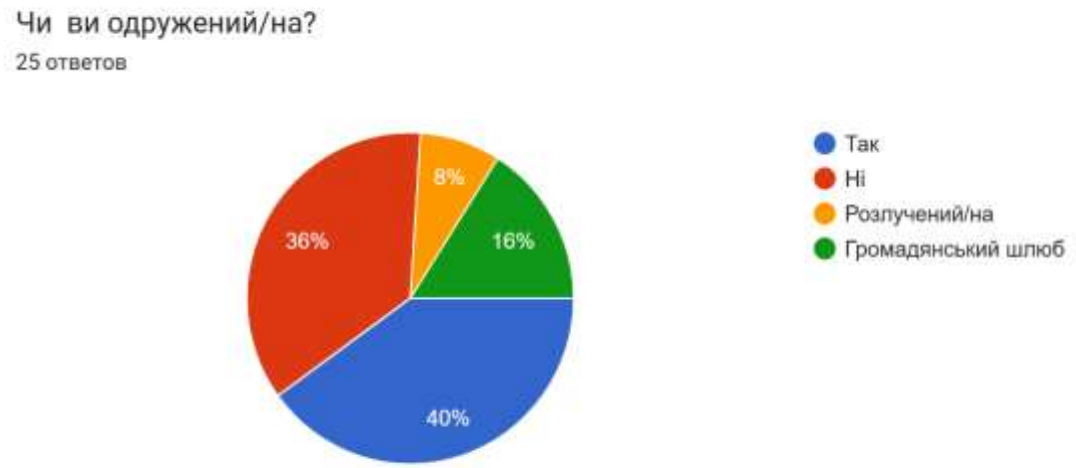

Рисунок 3.4 – (Чи ви одружений/на)

Важливою складовою дослідження стало з'ясування сімейного контексту опитаних внутрішньо переміщених осіб, зокрема – чи мають вони дітей. Цей чинник має суттєве значення для розуміння рівня відповідальності, психологічного навантаження, соціальної вразливості та потенційної потреби в особливих формах підтримки.

На запитання анкети «Чи є у Вас діти?» респонденти надали такі відповіді:

– 72% опитаних (18 осіб) відповіли «Ні, дітей не маю». Ця група, як правило, має менше побутових та емоційних зобов'язань, однак не обов'язково менш уразлива – особливо з огляду на фактори ізоляції, самотності або нестачі підтримки.

– 28% респондентів (7 осіб) зазначили, що мають дітей. Для цієї категорії актуальними є не лише питання особистої безпеки, а й потреба в захисті дитини, створенні безпечного сімейного середовища, а також доступі до послуг психологічної підтримки та соціального супроводу. Батьки, особливо матері-одиначки або розлучені батьки, часто стикаються з подвійним навантаженням – як економічним, так і емоційним – що може ускладнювати подолання наслідків насильства або запобігання йому.

Отримані результати свідчать, що більшість учасників дослідження на момент опитування не мають дітей, однак наявна частка респондентів із батьківським досвідом вимагає врахування потреб сімей із дітьми у формуванні програм профілактики гендерно зумовленого насильства. Особливу увагу при цьому слід приділяти захисту неповнолітніх від насильства в родині, а також підтримці батьків у кризових ситуаціях, пов'язаних із переміщенням, стресом та відсутністю соціальних гарантій.

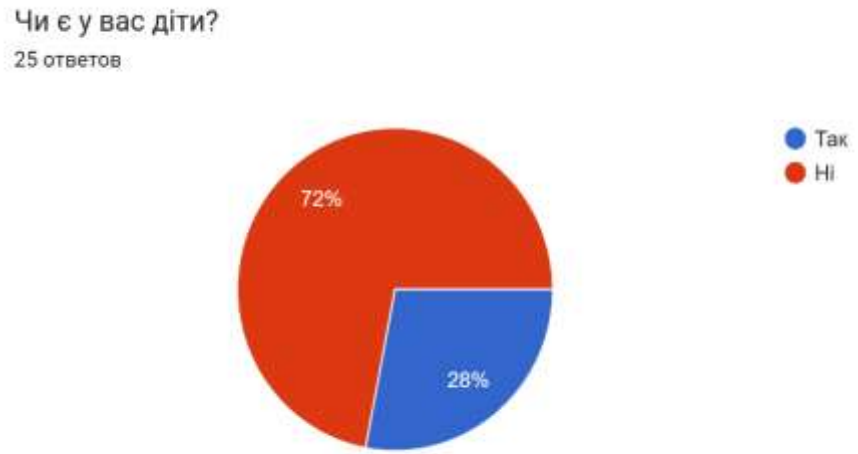

Рисунок 3.5 – (Чи є у вас діти?)

Рівень працевлаштованості є важливим соціально-економічним показником, що безпосередньо впливає на якість життя внутрішньо переміщених осіб (ВПО), їхню здатність забезпечувати себе та своїх близьких, а також – на рівень психологічного благополуччя. Наявність або відсутність роботи суттєво корелює з відчуттям безпеки, самореалізації та впевненості в майбутньому, а також може бути одним із факторів ризику чи захисту у випадках гендерно зумовленого насильства.

На запитання анкети «Чи ви працевлаштовані?» респонденти відповіли наступним чином:

68% опитаних (17 осіб) відповіли «Так, я працевлаштований/на». Ця категорія респондентів, попри обставини переміщення, зуміла адаптуватися до нових умов та знайти джерело доходу. Працевлаштовані особи, як

правило, мають вищий рівень автономії, стабільності та доступу до соціальних ресурсів, що може знижувати їхню вразливість до насильства або полегшувати процес виходу з токсичних чи небезпечних стосунків.

32% респондентів (8 осіб) відповіли «Ні, не працевлаштований/на». Ця частка респондентів залишається економічно вразливою та залежною від соціальної допомоги, партнерів або родичів. В умовах відсутності роботи ВПО можуть стикатися з підвищеним рівнем тривоги, депресії, почуттям безнадії чи соціального виключення, що, у свою чергу, створює сприятливе середовище для різних форм насильства – психологічного, економічного або фізичного.

Ці дані свідчать про те, що хоча більшість учасників дослідження мають роботу, майже третина залишається непрацевлаштованою. Це вказує на потребу у посиленні соціальної підтримки, професійної адаптації, психоемоційної стабілізації та створенні умов для безпечної інтеграції ВПО в місцеві громади – зокрема через програми зайнятості, психологічного супроводу та профілактики насильства.

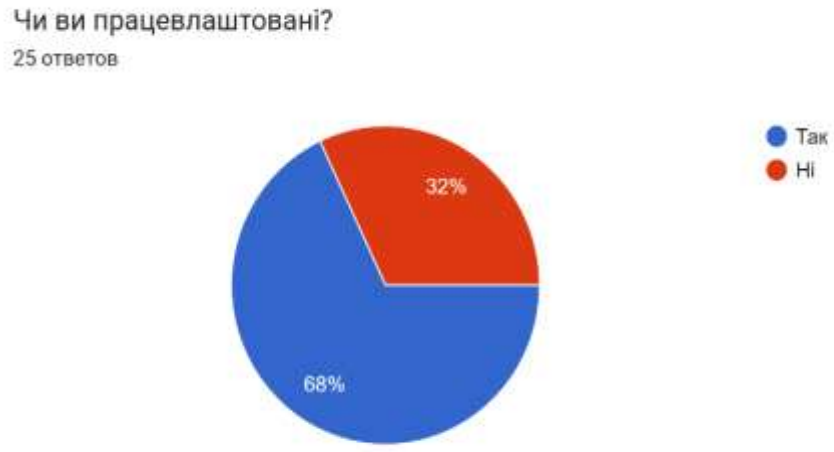

Рисунок 3.6 – (Чи ви працевлаштовані)

Одним із ключових аспектів у боротьбі з гендерно зумовленим насильством (ГЗН) є інформованість населення – розуміння суті цього явища, його форм, наслідків, а також знання про механізми захисту та допомоги. Внутрішньо переміщені особи, перебуваючи у стресових обставинах, часто

залишаються поза межами інформаційного простору, що може ускладнювати як розпізнавання фактів насильства, так і звернення по допомогу.

На запитання анкети «Чи знаєте Ви, що таке гендерно зумовлене насильство?» респонденти надали такі відповіді:

– 72% опитаних (18 осіб) відповіли «Так», тобто підтвердили, що мають уявлення про суть цього поняття. Це свідчить про достатньо високий рівень базової обізнаності серед респондентів. Проте, варто враховувати, що глибина розуміння може суттєво різнитися – від загального уявлення до чіткого усвідомлення форм ГЗН (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне насильство тощо);

– 8% респондентів (2 особи) відповіли «Ні», тобто зовсім не знайомі з цим терміном. Це вказує на необхідність посилення інформаційно-просвітницької роботи, зокрема серед вразливих груп населення, які можуть не ідентифікувати власний досвід як насильство через низьку поінформованість;

– 20% опитаних (5 осіб) обрали варіант «Невпевнений/на», що свідчить про поверхневе або неповне розуміння проблеми. Така відповідь може бути наслідком браку якісної інформації, відсутності роз’яснень у доступній формі або недостатнього висвітлення теми у медіа та громадському просторі.

Ці результати демонструють, що хоча більшість респондентів в загальному орієнтуються в понятті ГЗН, існує значна частка (28%) тих, хто або не має знань, або має сумнів у власному розумінні цього явища. Це підкреслює актуальність реалізації системних інформаційно-просвітницьких кампаній, а також інтеграції теми ГЗН у програми психологічної та соціальної адаптації для внутрішньо переміщених осіб.

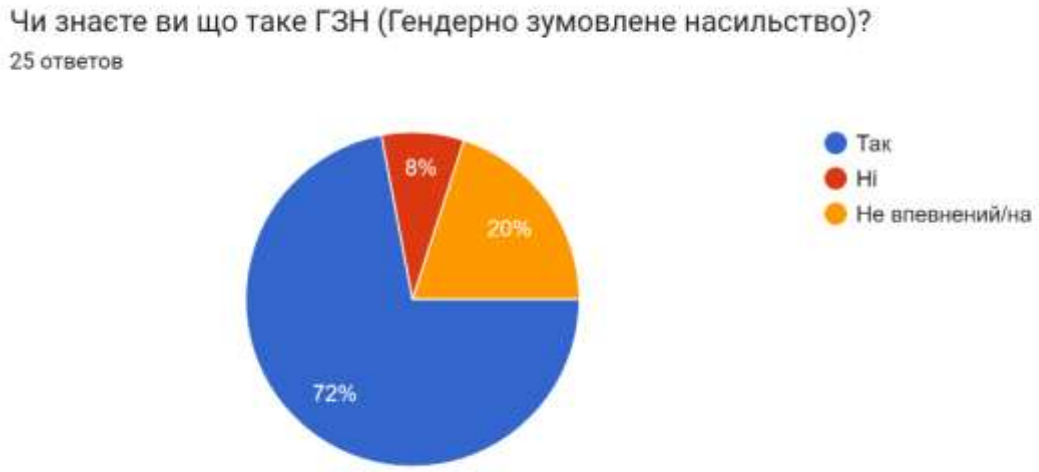

Рисунок 3.7 – (Чи знаєте ви що таке ГЗН (гендерно зумовлене насильство)

Одним із центральних питань у рамках дослідження стало з'ясування того, чи стикалися респонденти особисто з проявами гендерно зумовленого насильства (ГЗН) після переміщення. Цей показник є критично важливим для розуміння реального рівня поширеності ГЗН серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також для визначення потреб у профілактичних і реабілітаційних заходах.

На запитання «Чи стикалися Ви особисто з проявами гендерно зумовленого насильства після переміщення?» респонденти відповіли так:

76% респондентів (19 осіб) відповіли «Ні», тобто не мали особистого досвіду зіткнення з ГЗН після переміщення. Це може свідчити про те, що більшість учасників дослідження не зазнали насильства напряму. Водночас, слід враховувати можливість замовчування проблеми через страх, сором, недовіру до системи захисту або недостатнє розуміння того, що саме слід вважати ГЗН.

24% респондентів (6 осіб) зазначили, що особисто стикалися з проявами ГЗН після переміщення. Це досить тривожний показник, який вказує на те, що майже кожен четвертий учасник дослідження зазнав певної форми гендерного насильства в умовах підвищеної соціальної вразливості.

Варто враховувати, що це могли бути як фізичне чи сексуальне насильство, так і психологічний або економічний тиск – з боку партнерів, родичів, оточення, роботодавців або навіть сторонніх осіб.

Ці результати свідчать про наявність реальної загрози ГЗН серед ВПО, яка потребує посиленого реагування з боку державних структур, громадських організацій, психологів і соціальних працівників. Особливо важливим є формування безпечного середовища, в якому особи, які постраждали від насильства, можуть відкрито звертатися по допомогу та отримувати підтримку без осуду чи стигматизації.

Також варто зазначити, що в умовах тривалого стресу, життєвої нестабільності та втрати соціальних зв’язків ВПО можуть не завжди усвідомлювати прояви насильства як неприйнятні, що додатково ускладнює процес виявлення та профілактики ГЗН.

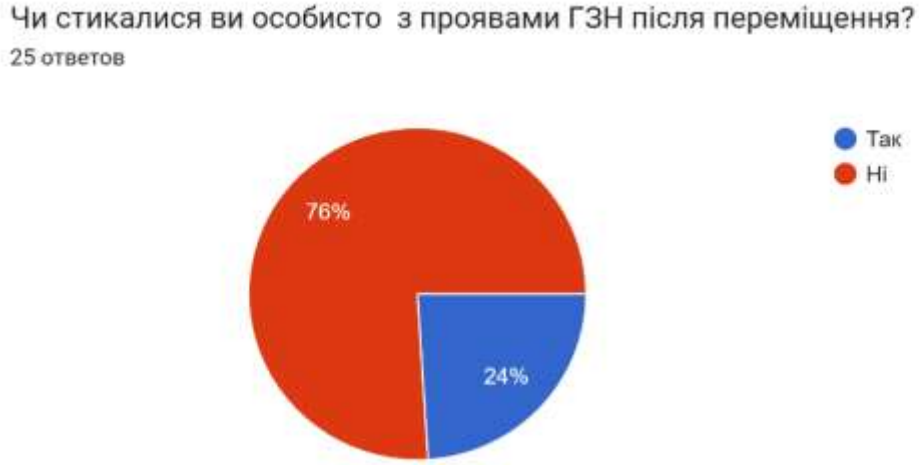

Рисунок 3.8 – (Чи стикались ви особисто з проявами ГЗН після переміщення)

У межах дослідження було також опитано респондентів, які підтвердили, що особисто стикалися з проявами гендерно зумовленого насильства (ГЗН) після переміщення. Таких учасників опитування було 8 осіб. Їм було запропоновано уточнити, з якими саме видами насильства вони мали справу.

Результати відповіли таким чином:

62,5% респондентів (5 осіб) вказали на психологічне насильство. Це є найбільш поширеною формою ГЗН серед опитаних, що включає вербальні образи, погрози, маніпуляції, приниження, контроль та інші форми психологічного тиску. Психологічне насильство має значний негативний вплив на емоційний стан і самооцінку постраждалих, сприяючи розвитку тривоги, депресії та інших психосоматичних розладів.

25% респондентів (2 особи) зазнали сексуального насильства – одного з найтяжчих і найбільш стигматизованих видів насильства. Цей вид включає будь-які небажані сексуальні дії, зґвалтування, примус до сексуальних контактів та інші форми порушення інтимної сфери особистості. Сексуальне насильство часто супроводжується значними психологічними травмами та потребує спеціалізованої допомоги.

12,5% респондентів (1 особа) вказала на економічне насильство. Воно проявляється у формі обмеження доступу до фінансових ресурсів, заборони працювати, контролю над особистими доходами або іншими економічними обмеженнями, що значно підвищує залежність жертви від кривдника і ускладнює можливість самостійно розірвати небезпечні стосунки.

Ці дані свідчать про різноманітність форм гендерно зумовленого насильства, які переживають внутрішньо переміщені особи. Психологічне насильство, як найпоширеніша форма, потребує особливої уваги в профілактичних заходах та програмах підтримки, адже його вплив може бути менш помітним, але не менш руйнівним.

Важливо підкреслити, що комбінація різних видів насильства часто зустрічається у практиці, і лише комплексний підхід до допомоги потерпілим дозволяє ефективно реагувати на їхні потреби.

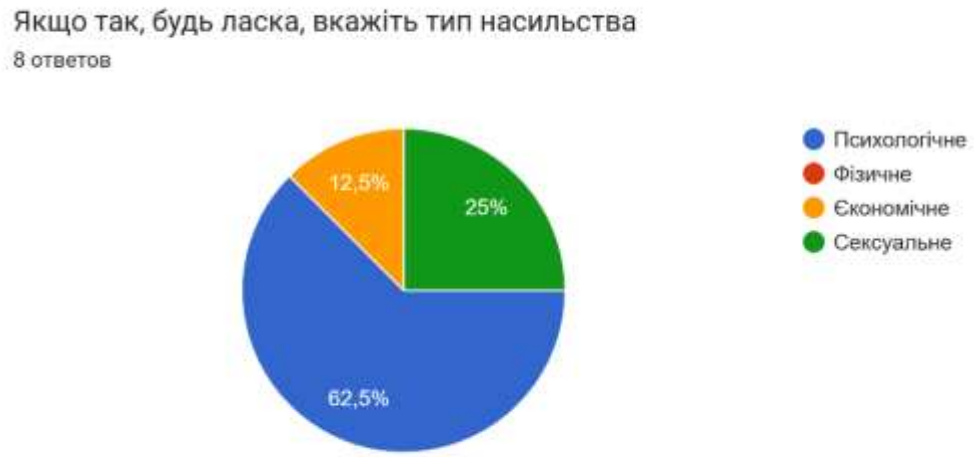

Рисунок 3.9 – (Якщо так, будь-ласка, вкажіть тип насильства)

Психологічна адаптація до нового місця проживання є ключовим фактором соціального та емоційного благополуччя внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Цей процес безпосередньо пов'язаний із рівнем стресу, почуттям безпеки, інтеграцією в нове середовище, доступом до ресурсів і, загалом, з якістю життя після переміщення. У контексті дослідження важливо було з'ясувати, наскільки складним або комфортним став процес адаптації для респондентів.

На запитання анкети «Як вам вдалося адаптуватися до нового місця проживання?» респонденти відповіли наступним чином:

– 48% опитаних (12 осіб) оцінили свій процес адаптації як «нормальний». Це свідчить про часткову стабілізацію емоційного стану та певну здатність пристосуватися до нових умов, попри всі труднощі переміщення. Такі респонденти, ймовірно, змогли знайти житло, налагодити побут і, можливо, працевлаштуватися;

– 28% респондентів (7 осіб) зазначили, що адаптація була важкою. У цій групі, ймовірно, спостерігалися значні труднощі з інтеграцією у громаду, пошуком житла чи роботи, а також психологічною адаптацією. Ці особи можуть мати підвищений рівень тривожності, відчуття ізоляції або безнадійності;

– 16% респондентів (4 особи) відповіли, що адаптувалися дуже важко. Цей показник є тривожним і вказує на серйозні психологічні та соціальні бар'єри, які могли включати відсутність підтримки, травматичний досвід втрати, депресивні стани або стигматизацію в новому середовищі. Такі особи потребують першочергової уваги з боку служб психосоціальної підтримки.

Лише 8% опитаних (2 особи) відзначили, що адаптувалися легко, що може свідчити про наявність підтримки родичів або друзів у новому місці, високий рівень стресостійкості або швидку інтеграцію у соціальне середовище.

Отримані результати демонструють, що переважна більшість респондентів пережили процес адаптації з різним ступенем складності, при цьому майже половина відчувала принаймні помітні труднощі. Це ще раз підкреслює важливість психологічного супроводу ВПО, створення інклюзивного середовища у приймаючих громадах та реалізації програм підтримки, які сприяють не лише фізичному розміщенню, а й емоційній та соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

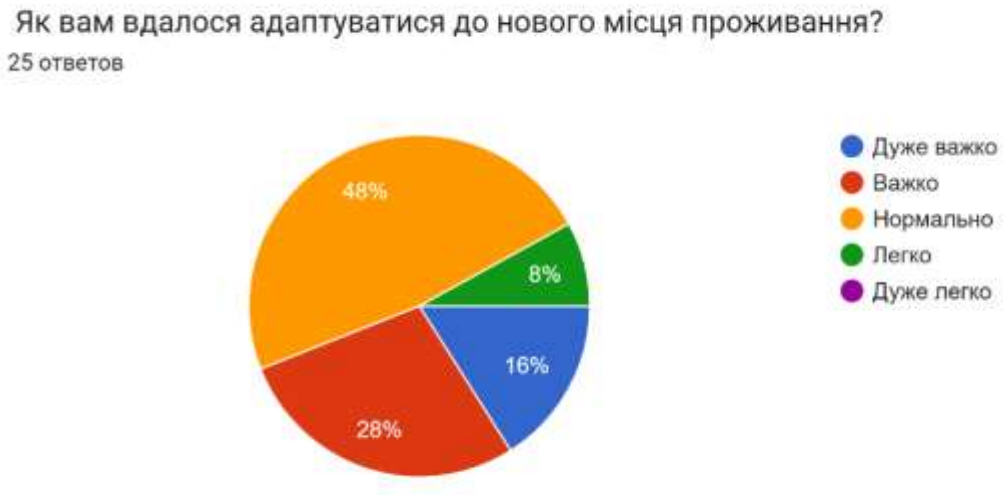

Рисунок 3.10 – (Як вам вдалось адаптуватись до нового місця проживання? За методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса–Даймонда)

Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) значною мірою залежить від того, як їх сприймає приймаюча громада. У контексті цього дослідження особлива увага приділялася питанню змін у ставленні до жінок і чоловіків-ВПО у новому місці проживання, оскільки саме ці зміни можуть як сприяти адаптації, так і ускладнювати її, впливаючи на психологічний стан, почуття безпеки та гідності.

На запитання «Як на вас впливали зміни у ставленні до жінок/чоловіків (ВПО) у вашому поточному місці проживання?» респонденти надали такі відповіді:

– 68% опитаних (17 осіб) вказали, що відчули як позитивні, так і негативні зміни у ставленні. Така відповідь свідчить про амбівалентне сприйняття ситуації: з одного боку, респонденти могли отримувати підтримку, співчуття чи допомогу від місцевих мешканців, а з іншого стикатися зі стереотипами, недовірою, дискримінацією або прихованою напругою. Особливо це стосується гендерного аспекту – наприклад, жінки можуть стикатися з надмірною опікою або, навпаки, з упередженим ставленням щодо своєї самостійності, а чоловіки – з очікуванням, що вони повинні негайно «забезпечувати» або бути сильними незалежно від ситуації;

– 48% респондентів (12 осіб) відповіли, що не помітили суттєвих змін у ставленні, тобто оцінили ситуацію як нормальну. Це може означати, що вони не стикалися з вираженими проявами ні дискримінації, ні надмірної уваги, і змогли залишатися в балансі з новим середовищем. Така нейтральна позиція може свідчити як про відносно стабільне оточення, так і про низький рівень соціальної активності або взаємодії;

– 20% респондентів (5 осіб) відчули позитивні зміни у ставленні. У таких випадках мова може йти про дружнє ставлення, швидке прийняття у громаду, пропозиції допомоги, підтримку з боку соціальних служб або місцевих жителів. Позитивний досвід сприяє зниженню рівня тривожності, формуванню почуття безпеки та відновленню довіри до соціального оточення;

– 12% респондентів (3 особи) вказали на негативний вплив змін у ставленні до себе як до ВПО. Це можуть бути випадки стигматизації, байдужості, знецінення або навіть ворожого ставлення з боку окремих осіб чи соціальних груп. Таке сприйняття посилює ризик соціальної ізоляції, емоційного виснаження і може сприяти розвитку тривожних або депресивних станів.

Загалом, результати свідчать про складну та неоднозначну картину соціальної адаптації ВПО, в якій значну роль відіграють індивідуальний досвід, стать, рівень соціальної активності та готовність місцевих громад до прийняття нових членів. З огляду на це, профілактика гендерно зумовленого насильства повинна включати не лише індивідуальну роботу з постраждалими, а й просвітницькі заходи в приймаючих громадах, спрямовані на подолання стереотипів і формування культури рівності та взаємоповаги.

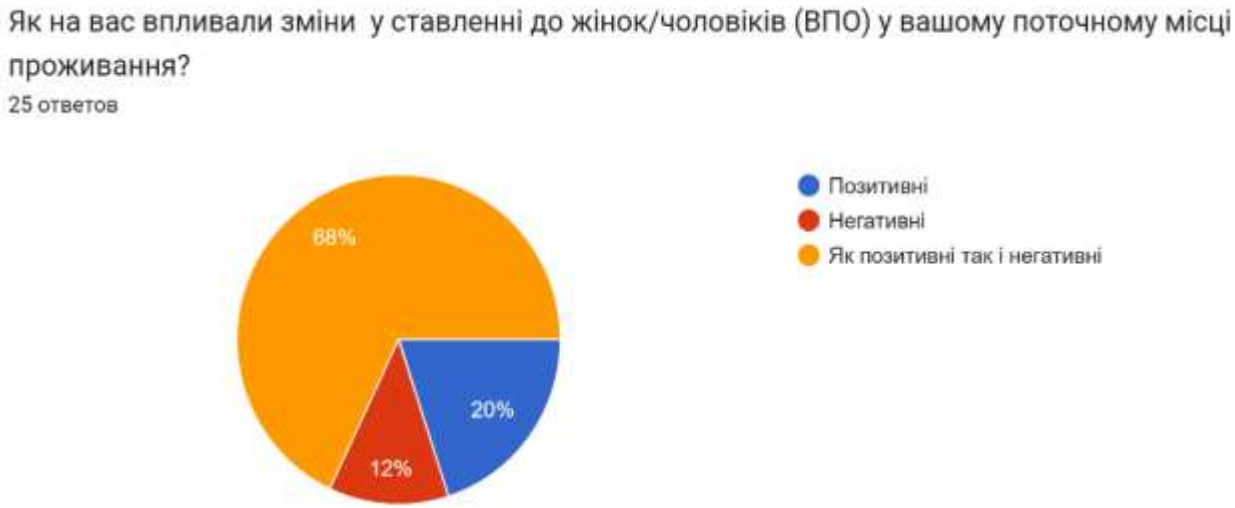

Рисунок 3.11 – (Як на вас впливали зміни у ставленні до жінок/чоловіків (ВПО) у вашому поточному місці проживання?) за методикою дослідження гендерних установок та ролей

Одним із важливих аспектів дослідження було вивчення психоемоційного впливу теми гендерно зумовленого насильства (ГЗН) на

самих респондентів. Зважаючи на травматичний потенціал цієї теми, а також можливу особисту залученість або спостереження подібних випадків у соціальному оточенні, важливо було з'ясувати, наскільки тема ГЗН відображається на психічному стані внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

На запитання «Чи відчуваєте ви, що вплив теми ГЗН на ваше психічне здоров'я є...» учасники дослідження відповіли наступним чином:

– 60% респондентів (15 осіб) оцінили вплив як незначний. Це може свідчити або про високу стресостійкість, або про низьку залученість у цю тему на особистому рівні. Також не можна виключати ефект психологічного захисту – зокрема, витіснення або емоційного дистанціювання від складних тем. У цій групі можуть бути як ті, хто не стикався з ГЗН безпосередньо, так і ті, хто навчився справлятися з інформаційним та емоційним навантаженням;

– 36% опитаних (9 осіб) відповіли, що тема ГЗН має помірний вплив на їхнє психічне здоров'я. Це свідчить про усвідомлення серйозності проблеми, можливу наявність особистого досвіду або співпереживання постраждалим. У цієї групи можуть проявлятися симптоми емоційного виснаження, занепокоєння, зниження настрою, або інші психоемоційні реакції, пов'язані із власним досвідом чи соціальним контекстом.

Лише 4% респондентів (1 особа) відзначили, що тема ГЗН має на них значний вплив. Це є важливим сигналом, який вказує на потребу в психологічній підтримці. Такий вплив може проявлятися у вигляді нав'язливих спогадів, високого рівня тривожності, розладів сну, підвищеної чутливості або емоційного дисбалансу. Ця відповідь може вказувати як на актуальний травматичний досвід, так і на наслідки минулих подій, що досі не опрацьовані на психологічному рівні.

Отримані результати свідчать, що переважна більшість респондентів не вважає тему ГЗН серйозним психотравмуючим чинником у своєму житті. Водночас наявність навіть однієї особи зі значним рівнем психологічного впливу, а також третини опитаних із помірним рівнем реакції, є достатньою підставою для впровадження профілактичних програм психосоціальної

підтримки, інформаційних кампаній та створення доступних сервісів психологічної допомоги для ВПО, з урахуванням гендерних аспектів та індивідуального досвіду кожної особи.

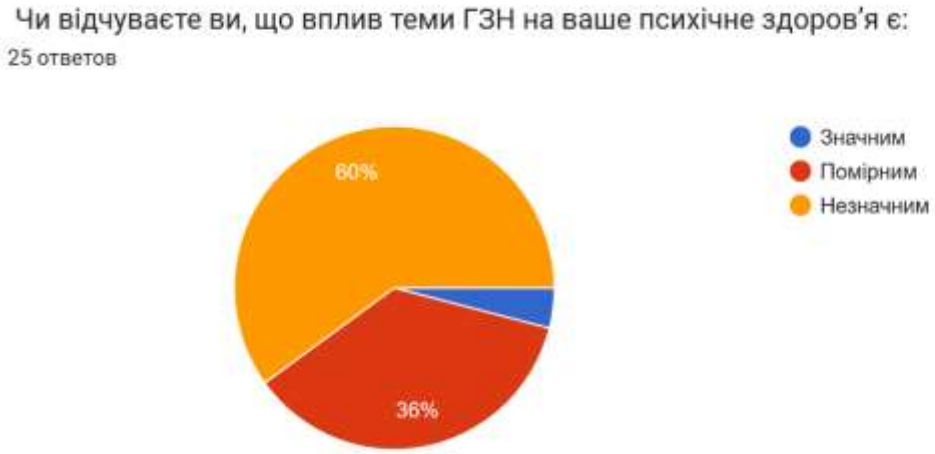

Рисунок 3.12 – (Чи відчуваєте ви вплив теми ГЗН на ваше психічне здоров'я?) за шкалою впливу подій

У контексті вивчення впливу теми гендерно зумовленого насильства (ГЗН) на психоемоційний стан внутрішньо переміщених осіб (ВПО) важливим стало питання: яким чином респонденти зазвичай справляються з тривожними або обурливими емоціями, які можуть виникати при контакті з цією темою. Розуміння механізмів саморегуляції дозволяє оцінити загальний психологічний ресурс опитаних, а також виявити потребу в зовнішній підтримці.

На запитання «Яким чином ви зазвичай справляєтесь із тривожними або обурливими емоціями, пов'язаними з темою насильства?» респонденти надали низку відповідей, серед яких найбільш поширеними були:

Спілкування з друзями, знайомими, родиною. Цей спосіб подолання негативних емоцій обрали більшість респондентів. Він свідчить про наявність соціальної підтримки, яка є надзвичайно важливим фактором психологічної стійкості. Можливість обговорити переживання з близькими людьми дозволяє знижувати рівень тривоги, уникати емоційного перенавантаження та відчуття ізоляції.

Заняття хобі, прогулянки, читання книг. Ці стратегії також були широко представлені в анкетах і свідчать про здатність до саморегуляції через позитивну діяльність, що сприяє емоційному розвантаженню. Активності на кшталт читання, прогулянок на свіжому повітрі чи занять творчістю допомагають респондентам переключити увагу, знизити напруження та відновити внутрішній баланс.

Ці відповіді демонструють, що значна частина ВПО, попри складні життєві обставини та контакт з травматичними темами, має ефективні механізми емоційної самопідтримки. Наявність здорових стратегій реагування (як соціальних, так і індивідуальних) є позитивним показником і свідчить про адаптивний потенціал респондентів.

Водночас, результати дослідження також вказують на потребу в доступі до психологічної допомоги для тих, хто не має змоги покладатися на соціальне оточення або внутрішні ресурси. Розвиток послуг психоемоційної підтримки, груп самодопомоги, освітніх тренінгів щодо навичок емоційного регулювання може стати ефективним інструментом профілактики деструктивних наслідків тривалого стресу та впливу теми ГЗН.

Почуття безпеки – це один із базових психологічних станів, який формує довіру до оточення, сприяє соціальній інтеграції та позитивно впливає на загальний стан психічного здоров’я. Особливо це актуально для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які вже пережили досвід втрати, дестабілізації та потенційно травмуючі події. У межах дослідження було важливо з’ясувати, наскільки безпечно респонденти почуваються у своєму поточному середовищі проживання з точки зору ризику насильства.

На запитання «Наскільки безпечно ви почуваєтесь у своїй громаді/оточенні з точки зору ризику насильства?» респонденти відповіли наступним чином:

– 52% опитаних (13 осіб) зазначили, що почуваються безпечно. Це свідчить про те, що для більшості учасників опитування соціальне середовище сприймається як стабільне й відносно захищене. Такий рівень

безпеки може бути пов’язаний із наявністю підтримуючих соціальних зв’язків, довірою до місцевих інституцій, відсутністю прямих загроз або попереднього негативного досвіду у новій громаді;

– 44% респондентів (11 осіб) відповіли, що почуваються частково в безпеці. Такий показник свідчить про певну настороженість, недовіру або обережність. Це може бути зумовлено попереднім досвідом насильства, загальним високим рівнем тривожності або періодичною напруженістю у взаємодії з місцевим населенням. Часткова безпека – це, як правило, показник внутрішньої нестабільності, коли особа не відчуває загрози постійно, але не виключає її появи;

– 4% респондентів (1 особа) зазначили, що перебувають у певній небезпеці. Це тривожний сигнал, який потребує уваги з боку фахівців – соціальних працівників, психологів або правозахисних організацій. Така відповідь може вказувати на реальні або потенційні ризики, пов’язані з дискримінацією, конфліктами, загрозами фізичного чи психологічного насильства, або інші форми соціального тиску.

Узагальнюючи, можна зазначити, що понад половина респондентів мають позитивне сприйняття свого оточення, однак майже кожен другий не відчуває повної впевненості у власній безпеці. Це свідчить про вразливість частини ВПО до ризиків, пов’язаних із насильством, особливо в умовах нових соціальних зв’язків та адаптації в чужому середовищі.

З огляду на це, актуальним залишається запровадження місцевих ініціатив з профілактики насильства, інформування населення про права та захисні механізми, а також розвиток психологічної підтримки та роботи з громадами, спрямованої на зміцнення довіри та соціальної згуртованості.

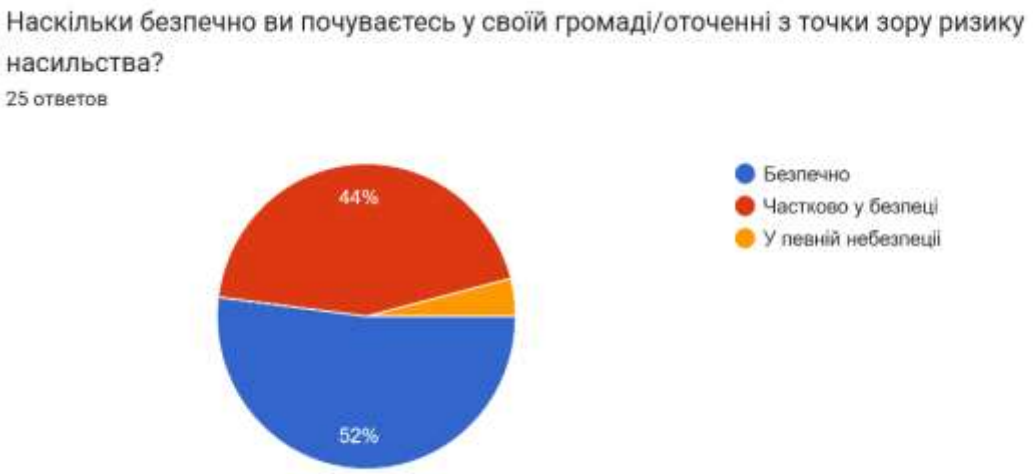

Рисунок 3.13 – (Наскільки безпечно ви почуваєтесь у своїй громаді/оточенні з точки зору ризику насильства?) за шкалою сприйняття безпеки

Потреба у соціальній взаємодії та частота спілкування в новому середовищі

Соціальні контакти є невід'ємною складовою адаптації особистості до нових умов, особливо в умовах стресу, пов'язаного з переміщенням. Для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) спілкування з людьми в новій громаді може виступати як захисний фактор, що знижує ризик ізоляції, тривожності та депресії. Тому важливим компонентом дослідження стало з'ясування, наскільки часто респонденти відчувають потребу у спілкуванні та як це проявляється у їх повсякденному житті.

На запитання «Чи часто у вас виникає бажання спілкуватись з людьми в новому місці?» респонденти відповіли наступним чином:

28% респондентів (7 осіб) відповіли, що мають бажання спілкуватися щодня. Цей показник демонструє високий рівень соціальної активності та відкритість до нових зв'язків. Люди з такою відповіддю зазвичай легше інтегруються в громаду, шукають підтримки у соціумі й мають внутрішню мотивацію до встановлення контактів.

Ще 24% опитаних (6 осіб) вказали, що бажання до спілкування виникає кілька разів на тиждень. Це свідчить про помірну потребу в соціальній взаємодії та бажання підтримувати хоча б мінімальні контакти з оточенням, що також є ознакою здорової адаптації.

28% респондентів (7 осіб) зазначили, що бажання спілкуватися виникає рідко. Це може бути пов’язано з внутрішнім напруженням, недовірою до оточення, втомою або психологічним бар’єром, що утруднює налагодження нових зв’язків. Часто така відповідь супроводжується почуттям відчуження або тривалим стресом.

20% опитаних (5 осіб) відповіли, що майже не мають бажання спілкуватися з людьми у новому місці. Такий показник є тривожним, оскільки може свідчити про соціальну ізоляцію, зниження емоційного ресурсу, ознаки апатії чи депресивних станів. У таких випадках необхідною є психологічна або соціальна підтримка, а також створення безпечних і дружніх просторів для поступової інтеграції ВПО в громаду.

Загалом, результати демонструють, що лише трохи більше половини респондентів мають регулярну або помірну потребу в спілкуванні, тоді як інші – рідко або майже ніколи не шукають контактів з новим оточенням. Це свідчить про неоднорідність рівня соціальної адаптації серед ВПО, а також про важливість розбудови соціального середовища, яке буде відкритим, підтримуючим і чутливим до потреб новоприбулих мешканців.

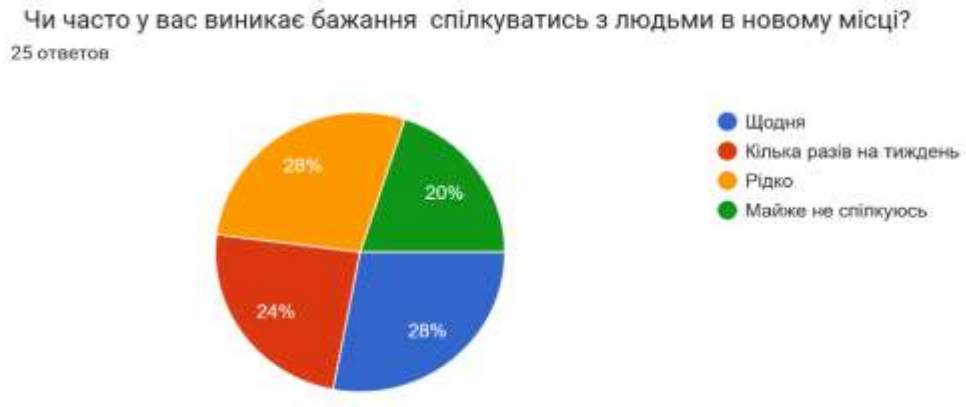

Рисунок 3.14 – (Чи часто у вас виникає бажання спілкуватись з людьми в новому місці?) за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації

Успішна профілактика та подолання наслідків гендерно зумовленого насильства (ГЗН) безпосередньо залежить не лише від наявності спеціалізованих служб допомоги, а й від рівня довіри до цих структур з боку постраждалих осіб або тих, хто потенційно може зіткнутися з ризиками насильства. Для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які нерідко опиняються в особливо вразливих умовах, взаємодія з психологічними та соціальними службами має критичне значення.

На запитання «Чи довіряєте ви психологічним або соціальним службам у питаннях ГЗН?» респонденти надали такі відповіді:

– 52% опитаних (13 осіб) відповіли «так», що свідчить про високий рівень базової довіри до фахових служб. Ці респонденти, ймовірно, мають досвід звернення або позитивне уявлення про діяльність таких структур. Це також може свідчити про відкритість до отримання допомоги у випадку потреби, що є важливою умовою ефективного реагування на випадки ГЗН;

– 28% респондентів (7 осіб) зазначили, що довіряють частково. Така відповідь може свідчити про сумніви щодо ефективності або конфіденційності допомоги, страх стигматизації чи негативного досвіду в минулому. Часткова довіра також може бути зумовлена низькою поінформованістю про діяльність служб або відсутністю прикладів успішної допомоги в оточенні;

– 20% респондентів (5 осіб) відповіли «ні», тобто не довіряють психологічним чи соціальним службам у питаннях ГЗН. Це є тривожним показником, який свідчить про глибокий рівень недовіри до інституцій, можливо – через негативний попередній досвід, низький рівень обізнаності про права, або переконання, що звернення до служб не принесе реального результату.

Загалом, хоча понад половина респондентів демонструють готовність звертатися по допомогу до спеціалізованих служб, майже половина або сумнівається, або повністю відкидає цю можливість. Це вказує на необхідність посилення інформаційних кампаній, підвищення видимості та

доступності служб, а також покращення якості комунікації між фахівцями та ВПО, особливо в темі ГЗН, яка часто супроводжується стигмою, страхом осуду або мовчанням.

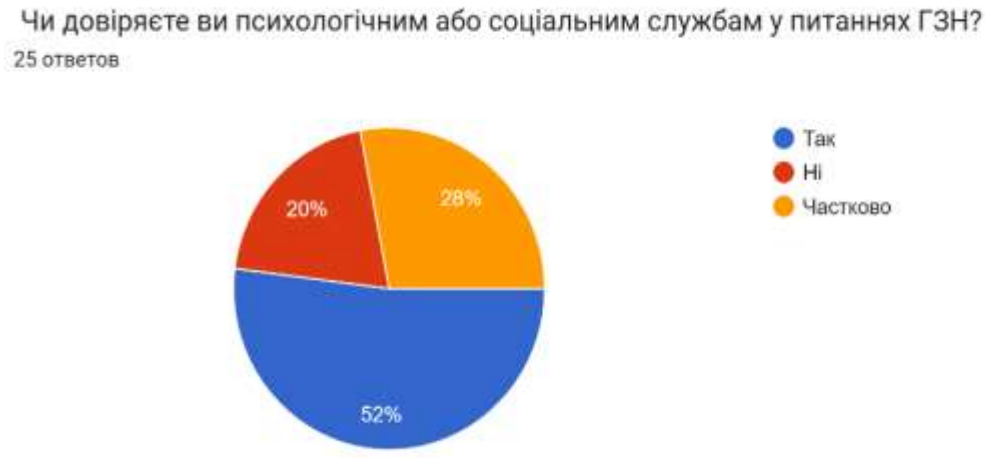

Рисунок 3.15 – (Чи довіряєте ви психологічним або соціальним службам у питаннях ГЗН?) за шкала міжособистісної довіри

Однією з ключових складових ефективної профілактики гендерно зумовленого насильства (ГЗН) є інформування населення, зокрема через лекції, тренінги, просвітницькі зустрічі та інші заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про права людини, механізми захисту, доступні служби допомоги та способи реагування на насильство.

У межах дослідження було поставлено запитання: «Чи були ви колись на заходах, лекціях тощо, де б проводилось інформування щодо теми ГЗН серед ВПО?»

Результати розподілились наступним чином:

– 80% респондентів (20 осіб) відповіли «ні», тобто не брали участі в жодних заходах або лекціях, присвячених тематиці ГЗН. Цей високий показник свідчить про недостатню доступність або відсутність відповідних ініціатив у громадах, де проживають внутрішньо переміщені особи. Також це може вказувати на низький рівень комунікації між організаторами таких заходів і самими ВПО, що створює інформаційний вакуум і знижує ефективність профілактичної роботи;

– Лише 20% опитаних (5 осіб) відповіли «так», підтвердивши, що брали участь у таких заходах. Це свідчить про те, що просвітницька діяльність з теми ГЗН серед ВПО все ж таки має місце, однак її охоплення є надзвичайно обмеженим.

Такий дисбаланс у результатах є тривожним сигналом: уразлива категорія населення – внутрішньо переміщені особи – залишається поза інформаційним полем, що значно знижує їхню здатність розпізнавати прояви ГЗН, звертатися по допомогу або захищати себе в кризових ситуаціях. Особливо це актуально в умовах адаптації до нового соціального середовища, де часто бракує довіри, підтримки та стабільності.

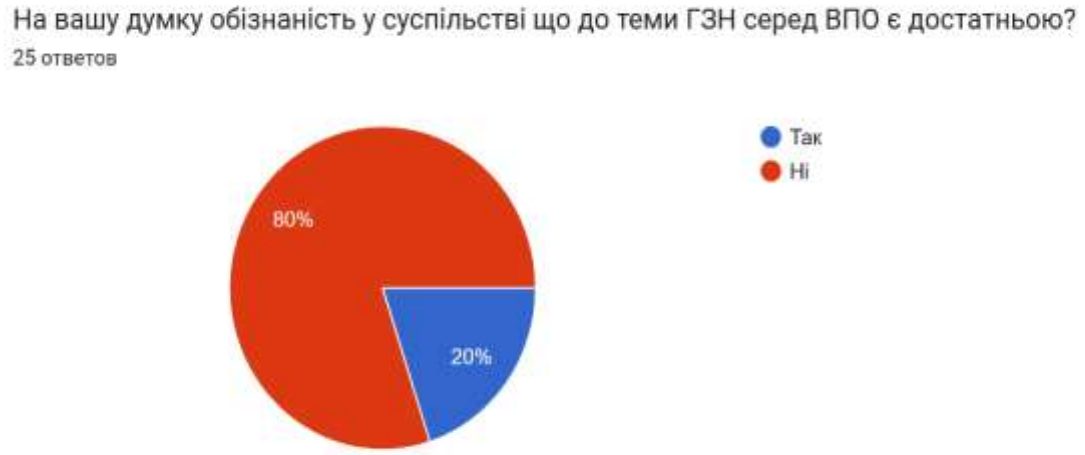

Рисунок 3.16 – (На вашу думку обізнаність у суспільстві що до теми ГЗН серед ВПО є достатньою?)

Вивчення ситуацій, у яких внутрішньо переміщені особи (ВПО) можуть бути більш вразливими до проявів гендерно зумовленого насильства (ГЗН), є важливою складовою розуміння структури ризиків, з якими стикаються такі особи у новому соціальному середовищі. В умовах втрати домівки, стабільності та соціальних зв'язків, ВПО часто стикаються з бар'єрами на рівні особистих, трудових, соціальних і навіть медичних взаємодій.

На запитання «На вашу думку, у яких сферах життя ВПО найчастіше стикаються з ГЗН?», респонденти розподілили свої відповіді наступним чином:

– 40% опитаних (10 осіб) вказали на особистісний рівень – тобто міжособистісні стосунки, спілкування з іншими людьми, зокрема у побуті, в родині чи найближчому оточенні. Цей показник є найвищим, що свідчить про те, що найчастіше прояви ГЗН відбуваються в закритому соціальному середовищі, де контроль, емоційне або психологічне насильство можуть залишатися непоміченими з боку зовнішніх інституцій. У новому місці проживання, де ВПО часто не мають підтримки, ризик потрапити в залежні або токсичні стосунки зростає;

– 32% респондентів (8 осіб) вказали на трудові відносини – працевлаштування, умови праці, взаємодію з роботодавцями або колегами. Це може свідчити про те, що ВПО, особливо жінки, стикаються з дискримінацією, експлуатацією, сексуальними домаганнями або упередженим ставленням через статус переміщеної особи. Така ситуація часто ускладнюється економічною вразливістю та потребою в терміновому працевлаштуванні;

– 24% опитаних (6 осіб) вважають, що ГЗН проявляється в сфері соціальних послуг – під час оформлення документів, отримання соціального статусу або взаємодії з державними установами. Тут мова може йти не лише про пряме насильство, а й про приховану дискримінацію, зневажливе ставлення, упереджене ставлення за статевою ознакою або статусом ВПО. Це вказує на потребу в навчанні персоналу та посиленні етики спілкування у соціальних службах.

Лише 1% респондентів (1 особа) вказав на медичні послуги як сферу, де можливі прояви ГЗН. Хоча цей показник є незначним, він не виключає, що поодинокі випадки порушення прав, недотримання конфіденційності або знецінення звернень за медичною допомогою можуть мати місце, особливо у випадках, пов’язаних із сексуальним насильством або репродуктивним здоров’ям.

Отже, результати показують, що найбільші ризики стигматизації та насильства пов'язані з найближчим соціальним колом і трудовими відносинами, де ВПО можуть бути залежними, вразливими або не

захищеними юридично. Питання ГЗН у цих сферах вимагають системної уваги, зокрема – підвищення поінформованості самих ВПО щодо своїх прав, розвиток механізмів захисту та впровадження чутливих до гендеру політик у громадах і на рівні державних структур.

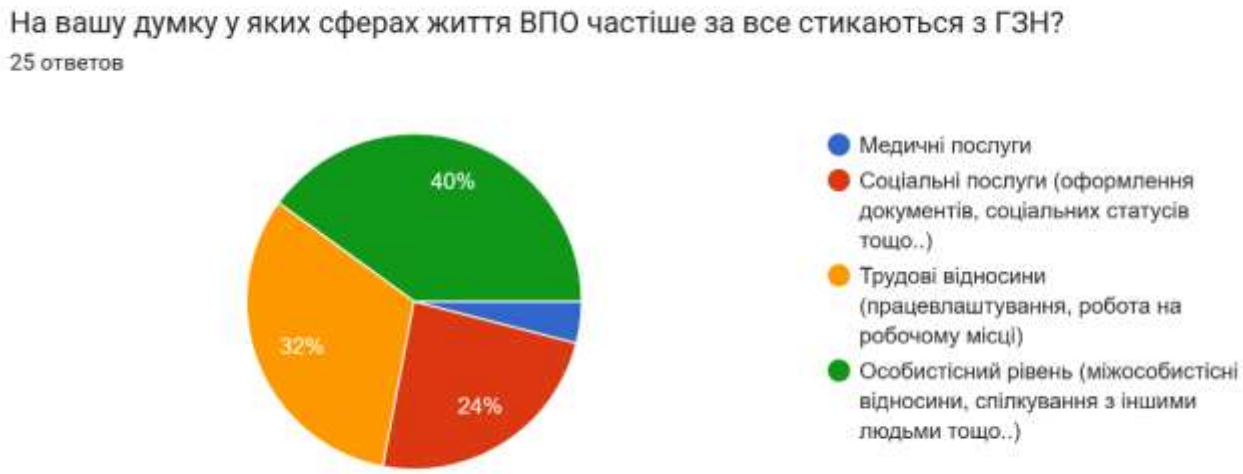

Рисунок 3.17 – (На вашу думку у яких сферах життя ВПО частіше за все стикаються з ГЗН?)

Один із критично важливих аспектів дослідження теми гендерно зумовленого насильства (ГЗН) серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – це виявлення чинників, які заважають людям звертатися по допомогу у ситуаціях, пов’язаних із насильством. Навіть за наявності служб підтримки, правової бази та фахових спеціалістів, психологічні та соціальні бар’єри можуть перешкоджати постраждалим зробити цей крок, залишаючи проблему прихованою.

У межах дослідження було поставлено запитання: «Що може заважати вам звернутися по допомогу у разі ГЗН?» (з можливими прикладами: страх осуду, сором, недовіра до системи тощо).

Загалом 8 респондентів надали відверті відповіді, які були згруповані за основними бар’єрами:

4 респонденти (тобто 50% від тих, хто відповів на це питання) зазначили, що їм заважає звернутися по допомогу саме *недовіра до системи*.

Це свідчить про системну проблему взаємодії між ВПО та державними чи соціальними структурами. Респонденти не впевнені, що звернення буде ефективним, конфіденційним або навіть безпечним. Така недовіра часто є наслідком попереднього негативного досвіду, некомпетентності служб або байдужого ставлення з боку посадових осіб.

Інші 4 респонденти (ще 50%) вказали, що головним бар'єром є сором. Це підтверджує, що психоемоційні чинники та стигматизація теми насильства залишаються значним бар'єром для звернення. В українському суспільстві тема ГЗН часто залишається табуйованою, а жертви – схильні до самоосуду або побоюються осуду з боку громади, знайомих чи навіть родичів. Особливо це стосується жінок у консервативному або малому соціальному середовищі, де будь-які прояви уразливості можуть сприйматися як «слабкість» або викликати упередження.

Таким чином, навіть у невеликій вибірці видно, що як емоційні, так і системні чинники однаково перешкоджають зверненню за допомогою у випадку ГЗН. Це ще раз підкреслює необхідність:

підвищення рівня довіри до фахових служб через прозорість їх роботи, публічну звітність і персоналізовану підтримку;

інформаційної кампанії, спрямованої на дестигматизацію теми насильства, з особливим фокусом на підтримку постраждалих;

створення безпечного простору для анонімних або конфіденційних звернень, з можливістю отримати допомогу без загрози осуду або публічності.

Цей розділ дослідження підтверджує, що профілактика ГЗН не може бути ефективною без глибокого розуміння бар'єрів на індивідуальному рівні, особливо серед уразливих груп, таких як ВПО.

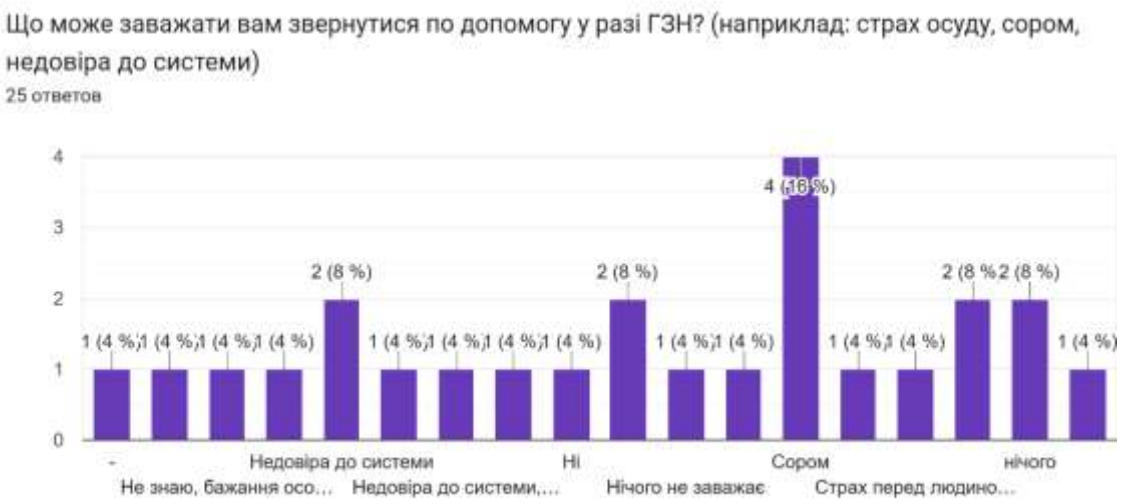

Рисунок 3.18 – (Що може заважати вам звернутись по допомогу у разі ГЗН?) за шкалаою стигматизації жертв насильства

Проведене дослідження дозволило виявити важливі психологічні аспекти переживань, сприйняття, рівня обізнаності та адаптаційного стану внутрішньо переміщених осіб у контексті теми гендерно зумовленого насильства (ГЗН). Загальний аналіз зібраних даних свідчить про психологічну вразливість, неоднорідність адаптаційних ресурсів та наявність бар'єрів до отримання допомоги, які є критичними факторами у формуванні профілактичних і підтримуючих програм.

1. Соціально-психологічна характеристика респондентів

Більшість опитаних ВПО перебувають у віковому діапазоні 20–40 років, тобто у найактивнішому періоді соціального, сімейного та професійного життя. Близько двох третин респондентів – жінки, що узгоджується з загальною тенденцією до підвищеного ризику ГЗН саме серед жінок у кризових умовах.

Психологічно важливо зазначити, що попри те, що більшість респондентів працевлаштовані, лише частина має стабільні особисті або сімейні стосунки, і лише 28% мають дітей, що може свідчити про незавершеність етапу життєвої стабілізації. Такі умови, поєднані з переміщенням, створюють передумови для високого рівня тривожності, відчуження, зниження впевненості в собі.

2. Обізнаність щодо ГЗН та особистий досвід.

Переважна більшість респондентів заявляє про обізнаність у темі ГЗН, проте 20% залишаються невпевненими, що вказує на потребу в чіткому роз'ясненні понять, форм і проявів ГЗН на доступному рівні.

Цікаво, що тільки 24% зізнались у тому, що стикалися з проявами ГЗН після переміщення, але з них найпоширенішими видами були психологічне (62,5%), сексуальне (25%) та економічне (12,5%) насильство. Це дає підстави припустити, що реальна кількість випадків може бути вищою, адже стигматизація, сором та страх звернення по допомогу залишають проблему часто замовчуваною.

3. Адаптація та соціальні емоційні стани.

Аналіз відповідей щодо адаптації до нового місця проживання свідчить про помітні труднощі: 44% респондентів оцінили процес як «важкий» або «дуже важкий». Це вказує на високий рівень стресу, дезадаптацію, зниження відчуття контролю над життям та слабкі соціальні зв'язки, що у сукупності можуть призводити до хронічної тривоги або пригнічення.

Хоча майже половина опитаних почуваються безпечно, ще 44% зазначили, що почуваються лише частково у безпеці, а 4% – «у певній небезпеці». Такий розподіл демонструє нестійке відчуття захищеності, що часто є фоном для розвитку гіпернастороженості, ізоляції та міжособистісної напруги.

4. Психічне здоров'я та емоційне самозбереження.

На питання про вплив теми ГЗН на психічне здоров'я 60% оцінили його як «незначний», однак 36% вказали на помірний, а 4% – на значний вплив. Це свідчить про поступове накопичення психоемоційного навантаження, особливо серед тих, хто мав досвід насильства або стикається з темою через соціальну активність чи знайомих.

У питаннях саморегуляції та емоційного самозаспокоєння найпоширенішими способами були спілкування з близькими, заняття хобі, читання, прогулянки, що є позитивним сигналом. Проте відсутність

психологічного супроводу або доступу до терапевтів може призводити до непереробленних травматичних переживань.

5. Довіра до системи допомоги.

Понад половина опитаних довіряють соціальним і психологічним службам, проте 28% – лише частково, а 20% – взагалі не довіряють. Це суттєво обмежує ефективність роботи таких структур, адже саме довіра є психологічною передумовою звернення по допомогу. Аналогічно, 80% респондентів не брали участі в жодних заходах щодо теми ГЗН, що говорить про низький рівень просвітницької активності або її недоступність.

Коли мова заходить про бар'єри до звернення, респонденти найбільше вказують на сором і недовіру до системи – ці два фактори є найпоширенішими психологічними перепонами, які призводять до мовчання, ігнорування проблеми або самозвинувачення.

6. Сфери найбільшого ризику ГЗН.

Респонденти вказали, що найбільше випадків ГЗН трапляється:

– у міжособистісних стосунках (40%);
– у сфері трудових відносин (32%);
– під час взаємодії з соціальними службами (24%);
– рідше – у медичній сфері (1%).

Це дає підстави вважати, що найбільш вразливими є особисті й професійні стосунки, де порушуються межі, і немає чітких механізмів контролю чи реагування.

Загалом, результати дослідження дозволяють зробити висновок, що внутрішньо переміщені особи перебувають у стані психологічної невизначеності, зниженого відчуття безпеки, нестачі довіри до інституцій та труднощів у формуванні стійких соціальних зв'язків. Тема гендернозумовленого насильства часто залишається невидимою, замовчуваною або пригніченою через сором, страх або недовіру.

Поряд із цим, помірний рівень обізнаності, а також наявність здорових механізмів саморегуляції емоцій серед деяких респондентів дає підстави для

розвитку підтримуючих стратегій, спрямованих на посилення психологічної стійкості, розвиток соціального ресурсу та подолання стигми, пов’язаної з темою насильства.

Для подальшої роботи з ВПО в контексті профілактики ГЗН доцільно впроваджувати:

– системну інформаційну роботу з поясненням форм насильства;

– психологічний супровід та групи підтримки;

– навчання соціальних і медичних працівників принципам гендерної чутливості;

– розвиток довіри до служб через персоналізований, емпатичний підхід.

Ці кроки є важливими не лише для зниження рівня ГЗН, а й для зміцнення психічного здоров’я та соціального добробуту ВПО в цілому.

Згідно з отриманими даними та напрацьованою інформацією можу запропонувати розроблену програму «Профілактичного супроводу з профілактики гендерно зумовленого насильства

Назва програми: «Моє місце без насильства» Програма психологічного супроводу та розвитку безпечних міжособистісних взаємин у осіб ВПО що постраждали від ГЗН

Актуальність програми: Зростання випадків гендерно зумовленого насильства (ГЗН) у зв’язку з воєнними діями, вимушеним переселенням, соціальною нестабільністю та емоційним виснаженням населення вимагає профілактики.

Програма спрямована на підвищення психологічної грамотності, розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування культури ненасильницького спілкування та довіри до механізмів захисту.

Мета програми: Сприяти формуванню у цільової аудиторії (жінок і чоловіків, ВПО, підлітків, молоді) знань, умінь та установок, необхідних для попередження, виявлення та подолання проявів гендерно зумовленого насильства.

Завдання програми:

1. Підвищити рівень обізнаності учасників щодо форм, причин та наслідків ГЗН.

2. Розвинути навички самопізнання, емоційного контролю й ненасильницької комунікації.

3. Формувати толерантне ставлення до гендерних ролей і різноманітності.

4. Розвинути навички розпізнавання ризикових ситуацій і звернення по допомогу.

5. Зміцнити почуття особистої безпеки, самоцінності та віри у власні ресурси.

6. Відновити довіру до соціальних, психологічних і правових інститутів підтримки.

Теоретичне підґрунтя.Програма базується на: когнітивно-поведінковому підході (A. Beck, A. Ellis); теорії ненасильницької комунікації (M. Rosenberg); моделі психологічної безпеки (A. Maslow, C. Rogers); концепції травмоорієнтованого підходу (J. Herman, J. Ford); принципах гендерної рівності та прав людини (CEDAW, Стамбульська конвенція, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Цільова аудиторія: внутрішньо переміщені особи (жінки, чоловіки, підлітки); фахівці соціальної сфери, педагоги, волонтери; члени громад, де зафіксовано випадки насильства або ризик його прояву.

Форми та методи роботи: індивідуальні консультації; групові заняття, тренінги, арт-терапія, рольові ігри; психоосвітні семінари; інтерактивні вправи та дискусії; ведення щоденників самоусвідомлення; психологічна підтримка онлайн/ офлайн.

Таблиця 3.1 – (Структура програми (6 модулів)

Назва модуля	Зміст і методи роботи	Очікувані результати
Пізнай і зрозумій: що таке ГЗН	Лекція-дискусія, тест «Мої уявлення про насильство», аналіз відеокейсів.	Учасники розуміють види, ознаки та наслідки ГЗН.

Продовження таблиці 3.1

Я і мої емоції	Арт-терапія «Карта емоцій», вправи з емоційної регуляції, релаксація.	Зниження рівня тривожності, підвищення емоційної стабільності.
Безпечні межі та самоцінність	Рольові ігри «Я маю право сказати “ні”», робота з тілесними кордонами.	Формування навичок особистих меж і впевненості в собі.
Ненасильницька комунікація (ННК)	Тренінг за моделлю М. Rosenberg: «почуття – потреби – прохання».	Покращення якості спілкування, зменшення конфліктності.
Довіра і підтримка	Групова дискусія, вправи на довіру, знайомство з алгоритмами звернення по допомогу.	Підвищення довіри до служб, готовність звертатися по допомогу.
Ресурси відновлення і подальше зростання	Візуалізація «Моє безпечне місце», план «Мої кроки до змін».	Відновлення відчуття контролю, оптимізму, безпеки.

Тривалість програми: 6–8 занять (1,5 години кожне) Може проводитися в індивідуальному або груповому форматі.

Очікувані результати: підвищення рівня психологічної обізнаності щодо ГЗН; зменшення рівня тривожності та безпорадності; підвищення довіри до служб підтримки; формування навичок ненасильницької комунікації; посилення почуття власної гідності та безпеки.

Оцінювання ефективності: Анкетування до та після проходження програми (Barriers to Seeking Help Scale, шкала самооцінки Розенберга, шкала тривожності Спілбергера-Ханіна). Якісні інтерв’ю / зворотний зв’язок. Спостереження за динамікою групових процесів.

Принципи реалізації програмиконфіденційність; добровільність участі; гендерна чутливість; безоцінне ставлення; травмоорієнтований підхід; партнерська взаємодія.

Психологічні інструменти програми: елементи когнітивно-поведінкової терапії (КПТ); елементи арт-терапії; техніки тілесної релаксації; методи відновлення контролю та особистих кордонів.

Підсумковий захід: «День довіри» – відкрите заняття з елементами арт-презентацій, обговоренням власних відкриттів та створенням «Мапи ресурсів вланої безпеки».

ВИСНОВКИ

У результаті теоретичного аналізу проблеми профілактики гендерно зумовленого насильства (ГЗН) серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) було визначено, що ця соціальна група належить до категорії підвищеного ризику. Вимушене переселення, втрата житла, соціальних зв'язків і почуття стабільності створюють додаткові умови для виникнення та загострення ситуацій насильства.

Профілактика ГЗН серед ВПО потребує цілісного та комплексного підходу, який поєднує психологічну підтримку, інформування, формування навичок самозахисту й ненасильницької комунікації, а також розвиток внутрішніх ресурсів особистості. Особливого значення набуває створення безпечного простору, у якому люди можуть відновлювати довіру, почуття власної гідності та контроль над власним життям.

Ефективність профілактичної роботи залежить від дотримання таких принципів, як конфіденційність, добровільність участі, гендерна чутливість, безоцінне ставлення, партнерська взаємодія та травмоорієнтований підхід. Важливо, щоб фахівці, які працюють із ВПО, мали відповідну підготовку у сфері кризової психології, соціальної роботи та розуміли специфіку пережитих травматичних подій.

Важливу роль у профілактиці ГЗН відіграють міжвідомча співпраця, інформаційні кампанії, а також розробка й впровадження програм, спрямованих на підвищення рівня правової та психологічної обізнаності. Така діяльність сприяє формуванню культури ненасильницьких стосунків і розвитку толерантності в суспільстві.

Отже, профілактика гендерно зумовленого насильства серед внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою забезпечення психологічного благополуччя, соціальної інтеграції та відновлення базового відчуття безпеки. Це завдання має не лише психологічний, а й соціально-

гуманітарний вимір, адже сприяє зміцненню соціальної єдності, підтримці людської гідності та побудові справедливого, чутливого до потреб людини суспільства.

Розроблена програма психологічної підтримки та профілактики гендерно зумовленого насильства (ГЗН) є комплексною системою психоосвітніх, тренінгових та терапевтичних заходів, спрямованих на підвищення рівня самосвідомості, емоційної стабільності та особистої безпеки учасників. Її структура включає шість взаємопов’язаних модулів, що охоплюють пізнання сутності ГЗН, розвиток емоційної компетентності, формування безпечних меж, опанування навичок ненасильницької комунікації, посилення довіри до системи підтримки та відновлення внутрішніх ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз: автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2008. 36 с.
2. Баран Л. Реалізація ґендерного підходу в системі підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. №3. С. 11- 12.
3. Болотська О.А. Правові чинники ґендерного виховання жінок-лідерів. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. №4. С. 52-57.
4. Втрата і горе. *Psyhology.space – вікіпедія* URL : https://psyhology.space/psypedia-post/vtrata-i-gore/ (дата звернення: 14.07.2025)
5. Вітковська І.М., Потапенко М.В. Домашнє насильство як соціальна проблема сучасної України. *Соціопростір : міждисциплінарний онлайн-збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2021. № 11. С. 23-29.
6. Внутрішньо переміщена особа. Ініціатива Олени Зеленської «Без бар'єрів». 26.09.2021. URL : https://bf.in.ua/components/ (дата звернення: 13.06.2025).
7. Волосевич І., Коноплицька Т., Костюченко Т., Міханчук Д., Марценюк Т. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок. Київ, 2014. 57 с.
8. Гендерне насильство. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендерненасильство (дата звернення: 09.05.2025)
9. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами: навчально-методичний комплекс з підготовки тренерів програми / укл. Олійник В.В., Даниленко Л.І. та ін. Київ : Логос, 2003. -72 с.
10. Громовий В. Гендер в освіті: Шведський та український погляди. *Управління освітою*. 2005. №20. С. 5-8.

11. Купко Н. Гендерно зумовлене насильство – шляхи подолання проблеми. *Журнал NERONEWS*. 2024. 10. (155). С. 6-8. URL : https://surl.li/gkkgmj (дата звернення: 15.06.2025)

12. Гринюк Ю.О. Соціально-психологічні особливості жінок, які зазнали насильства в сім'ї. URL : https://dspace.onua.edu.ua/items/388d6006-c882-470f-991e-2a1987f6115d?utm_source (дата звернення: 08.06.2025).

13. Дослідження громадської думки щодо гендерно зумовленого та домашнього насильства. UNFPA Україна. *Аналітичний звіт*. 2025. URL : https://surl.lt/flzyrn (дата звернення: 12.07.2025).

14. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів**.** Конвенцію ратифіковано з застереженням Законом № 755-V (755-16) від 16.03.2007, ВВР, 2007, № 21, ст. 290 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307#Text

15. Журавель Т., Кочемировська О., Пуха К., Янковець В. Протидія домашньому та ґендерно зумовленому насильству й добробут громад : метод. посіб. Київ : ФОП Клименко, 2020. 64 с.

16. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству**.** *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018, № 5, Ст. 35. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text

17. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 52. Ст. 561. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15

18. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)». № 2759-IX від 16.11.2022. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/509175704190

19. Зубарєв О.С. Східні духовні практики як феномен життєвого світу особистості в полікультурному суспільстві : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018.С. 300.

20. Зниклі та вбиті жінки корінного населення. URL : https://surl.li/rovywu (дата звернення 12.06.2025)

21. Загальний опитувальник здоров'я – 28 (GHQ-28). URL : https://strokengine.ca/en/assessments/general-health-questionnaire-28-ghq-28/ (дата звернення 20.07.2025)

22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. № 995_207. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

23. Кримінальний кодекс України. Розділ IV: Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26, Ст. 131 (ст. 152-156). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

24. Кікінеджі О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 1. С. 27-28.

25. Кікінеджі О.М., Кізь О.Б. Особливості ґендерної соціалізації депривованого юнацтва : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2004. 176 с.

26. Кікінеджі О., Кізь О. Формування гендерної культури молоді (Методичні матеріали до тренінгової програми). *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. С. 8-10

27. Королюк С. Управлінське спілкування: ґендерний підхід. *Директор школи. Шкільний світ*. 2005.№ 36. С. 6-8.

28. Корсак В. В. Ґендерна тема в освітній сфері. *Управління школою. Основа*. 2004. № 7. С. 16-20

29. Корсак К. До питання про гендерну культуру суспільства. *Управління школою (Основа).* 2004. № 7. С. 4-5.

30. Калиновський Ю. Гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту: окремі питання проблеми. *Ретроспектива військової агресії рф в Україні: злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в сучасному вимірі* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (22–23 черв. 2023 р.). Київ : Алерта, 2023. 250 с.

31. Максименюк В., Попова О. Ґендерні аспекти стратегій соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). *Особистість та навколишнє середовище.* 2024. Т. 3, № 2. С. 60-65.

32. Мотозюк Л., Чорна Н., Лукашук М., Власов. Вплив групової психотерапії на психічне здоров'я військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. *Revista de la Universidad del Zulia*. 2024. Т. 15, № 43. С. 44-60.

33. Маєрчик М., Плахотнік О. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином. *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей*. Київ, 2013. С. 151-164.

34. Маренюк Т.О. Гендерна рівність і недискримінація : посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. 2014. 65 с.

35. Мельник Т. М. Міжнародний досвід ґендерних перетворень. Київ : Логос, 2004. 320 с.

36. Методичні рекомендації щодо ґендерних особливостей формування здорового способу життя молоді (для фахівців) / укладач Ю.М. Галустян. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2005. 27 с.

37. Методичні рекомендації щодо проведення уроку ґендерної грамотності в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вересень.* 2007. № 66. С. 5-7.

38. Методичні рекомендації щодо профілактики ґендерно обумовленого насильства. Дніпро : ДНМЦ ПС, 2023. URL : https://surl.li/oyomdy (дата звернення: 12.09.2025).

39. Назаренко Г. Гендерні аспекти: сучасний вимір. *Психолог. Шкільний світ*. 2005. № 9. С. 3-7.

40. Наказ МОН України № 839 від 10 вересня 2009 року «Про впровадження принципів ґендерної рівності в освіту». Чинна редакція. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/1063310633 (дата звернення: 11.06.2025).

41. Оверчук В. Газлайтинг як прояв психологічного насилля керівника щодо підлеглих у професійному середовищі. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. С. 136-140. URL : https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-2.25

42. Пащук В. Впровадження гендерної освіти. *Директор школи. Шкільний світ*. 2006. № 10-11. С. 20-25.

43. Права людини: Міжнародні договори України. Декларації. Документи. 2-е вид. Київ. : Юрінформ, 1992. С. 199.

44. Постанова Кабінету Міністрів України № 1834 від 27 грудня 2006 року «Про затвердження Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року». Чинна редакція URL : https://zakon.cc/law/document/read/1834-2006-п (дата звернення: 11.07.2025).

45. Поняття внутрішньо переміщеної особи. Урядовий контактний центр. *Офіційне визначення ВПО*. (дата звернення: 12.09.2025). URL : https://ukc.gov.ua/knowdledge/ponyattya-vnutrishno-peremishhenoyi-osoby/ (дата звернення: 12.06.2025)

46. Піраміда потреб по Абрахаму Маслоу. Фонд Вікімедіа. URL : https://surl.li/ojedpk (дата звернення: 12.07.2025).

47. Політова А. С. Форми гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). *Аналітично-порівняльне правознавство* – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2023. С. 307–310.

48. Психологічна профілактика. Словник психолога. URL : https://upsihologa.com.ua/dictionary/p/psykholohichna-profilaktyka/1504 (дата звернення: 12.07.2025).

49. Равлюк Т. Профілактика газлайтингу як «завуальованого» домашнього насильства щодо дітей. *Освіта і соціальна робота як ресурси розвитку особистості й суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Чернівці, 24 листопада 2022 р.). Чернівці, 2022. 169 с.

50. С. Й. Белотіч, М. П. Скайа, Б. Валл. Регіональний посібник щодо роботи з кривдниками у випадках домашнього насильства та щодо заходів раннього втручання. URL : https://surl.li/zyfbow (дата звернення: 12.07.2025).

51. Словник термінів з соціології. URL : https://stud.com.ua/171271/sotsiologiya/slovnikterminiv (дата звернення: 12.07.2025).

52. Стрес: поняття, вплив, фази, характеристика та подолання. URL : https://surl.li/zieisa (дата звернення: 27.05.2025).

53. Лиса Т. Соціально-психологічна характеристика жінок, які постраждали від домашнього насильства. URL : https://journals.maup.com.ua/index.php/pedagogy/article/view/2252/2721 (дата звернення: 08.05.2025).

54. Теорія стресу та філософські погляди Ганса Сельє: значення для сучасної медицини. URL : https://surl.li/ppjlxq (дата звернення: 06.06.2025).

55. Тюріна В. О., Бондзик Д. М. Газлайтинг як форма психологічного насильства в сім'ї. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 279–282.

56. Хомуленко Т., Сергєєва Л. Психологічне підґрунтя явища торгівлі жінками (аналіз у контексті ґендерної демократії). *Безпека життєдіяльності*. 2004. № 3. С. 28-30.

57. Цокур Д., Іванова І. Гендерне виховання – нормальна потреба сучасної освітньої системи. *Директор школи*. 2006. № 6. С. 6–13.

58. Шевченко З. В. Харасмент. Словник ґендерних термінів. Черкаси, 2016. URL : http://a-zgender.net/ua/xarasment.html (дата звернення: 01.06.2025).

59. Шкала впливу подій – переглянута (IES-R). URL : https://novopsych.com/assessments/diagnosis/the-impact-of-event-scale-revised-ies-r/ (дата звернення: 09.08.2025).

60. Що таке ПТСР та як із ним боротися. Рівненська обласна державна адміністрація. URL : https://www.rv.gov.ua/shcho-take-ptsr-ta-yak-iz-nim-borotisya (дата звернення: 12.07.2025).

61. Colman A. Blaming the victim. A Dictionary of Psychology. Oxford : Oxford University Press, 2015. URL : https://surl.li/amujwi (дата звернення: 04.09.2025).

62. Colman A. Just world hypothesis. A Dictionary of Psychology. Oxford : Oxford University Press, 2015. URL : https://surli.cc/ooreml (дата звернення: 11.07.2025).

63. Global Peace Index URL: https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-web.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

64. Julian D. Ford, Eileen Rosso. Trauma-Focused, Present-Centered, Emotional Self-Regulation Approach to Integrated Treatment for Posttraumatic Stress and Addiction: *Trauma Adaptive Recovery Group Education and Therapy (TARGET)*. URL: https://surl.li/bylrdk (дата звернення: 21.07.2025).

65. Norgaard J. K., Roebuck B. Definitions: Victim or Survivor. *Introduction to Criminology*. URL : https://surl.li/xracor (дата звернення: 13.07.2025).

66. Sweet P. L. The Sociology of Gaslighting. *American Sociological Review.* 2019. С. 851–875. URL : https://surl.li/jwtdnr (дата звернення: 01.06.2023).